

א בקדמון ברא יי ית
שמא ויה ארעא: ע
וארעא ויה ארעא
וריקנא וויסמא על אפי
תוומא ורומא בן קדם יי
במשמא על אפי מלא: ג
ואמר יי יתי גבורא ויה
גבורא: ד ויהא יי ית
גבורא ארו סע ואפרייל יי

פניני תר-גום יונתן

זיקהל-סקודי-החודש

חידושים ופנינים
בפרשנות המקרא
מתרגום יונתן בן עוזיאל

הרב מאיר שפירד

**פניני תרגום יונתן
הרב מאיר שפריר זצ"ל**

מחבר הספר
"משמעות האותיות"

כל הזכויות שמורות
בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות:

05832-628-54
0686762@gmail.com

לקבלת הגיליון במייל:
0686762@gmail.com

נשמח לקבל הארות והערות

קטת
עימוד ועיצוב

☎ 050-412-452-4
✉ Kesetgraf@gmail.com

נידוני הפרשה בתרגום יונתן

פרשת ויקהל

- ד כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו ♦ נדיבי הרוח היו בעלי רוח נבואה!..... ד
- ו והנשואם הביאו ♦ נשיאי ישראל או עננים?..... ו
- ח ואת השמן למאור ♦ כיצד כשר שמן שבא מן השמים?..... ח
- י כל איש ואשה אשר עב לבס אתם ♦ האם הערב רב יכלו לתרום למשכן?..... י
- יא מן הכפרת עשה את הקרבים ♦ מדוע לעשיית הכרובים נצרכה רוח נבואה?..... יא
- יב במראת הצבאת אשר צבאו פתח אהל עיגד ♦ האם היה מקוה על יד הכיור?..... יב

פרשת פקודי

- טז לא יקרע ♦ האם זה איסור או טעם?..... טז
- יז וביאו את העשקן אל עשה ♦ לשם מה הביאו את המשכן לפני משה, ומדוע לא הלך משה אל המשכן?..... יז
- יט עשענות כלי העשוק והעיקוס בו הועמדו..... יט
- כ עשענות עשיחת העשוק והעזבזבז והכיור..... כ
- כח וימן את העדת אל הארץ ♦ משמעות הלשון 'עדות'..... כח
- ל וימן שעה עים לרחצה ♦ הנס שהתרחש עם מי הכיור..... ל

פרשת החודש

- לא ראשון הוא לבס לחדשי השנה ♦ אופן חישוב התקופות לפי מנין החודשים..... לא
- לב ואם יעגט הבית גהיות עשה ♦ כמה אנשים צריכים לכל הפחות להימנות על קרבן פסח?..... לב
- לד והיה לבס לעשערת ♦ מדוע פסח מצרים הוצרך לביקור של ד' ימים?..... לד
- לה ולקחו מן הדם ונתנו על שתי הצוואות ועל העשוקף ♦ הדם על המשקוף הוא אות לבני ישראל למצרים? או למשחית?..... לה
- לו ועצות על גררים יאכלהו ♦ מדוע נאמר מרורים בלשון רבים?..... לו
- לז ואכלתם אתם בחפזון ♦ מדוע הפסח נאכל בצורה זו?..... לז
- מ והכיתו כל בכור בארץ מצרים ♦ מי בפועל הכה את בכורי מצרים ה' או מלאך משחית?..... מ
- מב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים ♦ איזה שפטים נעשו באלהי מצרים?..... מב
- מד והיה הדם לבס לאת על הבתים ♦ איזה דם לקחו בני ישראל ונתנו על המשקוף?..... מד

פרשת ויקהל

**כָּל אִישׁ אֲשֶׁר נִשְׂאוֹ לְבוֹ וְכֹל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ •
נְדִיבֵי הַרוּחַ הֵיוּ בְעֲלֵי רוּחַ נְבוּאָה!**

**(שמות לה, כא) וַיָּבֵאוּ כָּל אִישׁ אֲשֶׁר נִשְׂאוֹ לְבוֹ וְכֹל אֲשֶׁר נָדְבָה
רוּחוֹ אֶתֹו הֵבִיאוּ אֶת תְּרוּמַת יְיָ לְמִלְאכַת אֹהֶל מוֹעֵד וְלִכְל עֲבֹדָתוֹ
וּלְבְגָדֵי הַקֹּדֶשׁ:**

**מה ביאור הכפילות 'נִשְׂאוֹ לְבוֹ' ו'נָדְבָה רוּחוֹ', האם זה מדבר על אותם אנשים -
התורמים?**

הרמב"ן מבאר שכלפי המתנדבים לא מצינו שהוזכרה הלשון 'נְשִׂאוֹת לֵב', אלא 'נְדִיבוֹת לֵב'.
ולכן פירש שנשיאות הלב אמורה כלפי 'עושי המלאכה', שנשא לבם לקרבה אל המלאכה,
וכלשונו: 'כי לא היה בהם שלמד המלאכות האלו ממלמד, או מי שיאמן בהם ידי כלל, אבל
מצא בטבעו שיוֹדֵעַ לעשות, ויגבה לבו בדרכי ה' לבוא לפני משה לאמר לו - אני אעשה כל
אשר אדוני דובר'. וכך פירש גם האב"ע.

לדבריהם יש להסתפק אם המשך הפסוק: 'הֵבִיאוּ אֶת תְּרוּמַת יְיָ לְמִלְאכַת אֹהֶל מוֹעֵד', אמור
גם על עושי המלאכה, שאף הם היו מנדיבי הלב שתרמו מממונם למלאכת המשכן. או
שהפסוק מתחלק לב' ענינים: א. ויבואו כל אשר נשאו לבו. ב. וכל אשר נדבה רוחו אותו
הם הביאו את תרומת ה' וגו'. כלומר שעושי המלאכה הוזכרו בפסוק בהקשר להגעתם ולא
לתרומתם.

מאיך האור החיים מפרש את הכפילות בדרך אחרת, שִׁנְשָׂאוֹ לְבוֹ ו'נָדְבָה רוּחוֹ' שניהם
אמורים על המנדבים לתרומת ה'. והם ב' דרגות בנדיבות הלב למלאכה, 'נשאו לבו' - הוא
מי שלבו מנשאהו לתרום יותר מכפי יכולתו. ואילו 'נדבה רוח' - הוא התורם רק כפי יכולתו,
ונקרא 'נדיב רוח' להורות שמנדב מרצונו ולא עושה כן בצער.

ת"י מפרש את הפסוק באופ"א:

**וְאֵתוּ כָּל גְּבֵר דְּאֶתְרַעֵי לְבִיָּהּ, וְכֹל דְּאֶשְׁלַמִּית רוּחִיהּ בְּנִבּוּאָתָא
דְּעַמִּיָּהּ, הִיתִיו יְת אַפְרָשׁוּתָא לְקָדָם יְיָ, לְעִיבִידַת מִשְׁכַּן זִמְנָא
וּלְכָל פּוֹלְחָנִיָּה וּלְלְבוּשֵׁיהּ קוּדְשָׁא:**

[ויבאו כל איש אשר נשאו לבו, וכל אשר השלימה רוחו אותו בנבואה
אשר עמו. הביאו את התרומה לפני ה', למלאכת אהל מועד ולכל עבודתו
ולבגדי הקודש]

ת"י מתרגם 'נדבה רוחו' - מי שהושלמה רוחו בנבואה שעמו. והיינו מי שרוח נבואה - רוח הקודש פועמת בקרבו. והנה ת"י לא פירש לנו האם הפסוק מדבר על המנדבים לתרומת ה', או על העושים במלאכה. כלומר למי היה רוח נבואה - לתורמים או לעושי המלאכה.

אכן מצינו (לעיל לא, ג) על בצלאל (שהיה מעושי המלאכה) שהיתה לו רוח הקודש¹. ולכן מסתבר שת"י מפרש את 'נדבה רוחו' על עושי המלאכה ולא על המנדבים שהוא חידוש גדול לומר שהיתה להם רוח נבואה². ואף שת"י כאן הוסיף את המילה 'נבואה' מ"מ מסתבר שכוונתו לרוח הקודש כמו שכתב לעיל על בצלאל וכמו שכתב להלן (לה, לא) שלבצלאל היתה 'רוח נבואה'.

ולפ"ז פירוש המקרא יתפרש כדברי הרמב"ן והאב"ע הנ"ל, שהפסוק מדבר על עושי המלאכה, ועל המתנדבים למלאכה. אך בהיפוך מפירושם, כי לת"י 'נשאו לבו' הם המנדבים למלאכה. ו'נדבה רוחו' הם עושי המלאכה. ולפירוש זה - המשך הפסוק מלמד ששניהם (העושים והמנדבים) הביאו את תרומת ה'³.

כדברי ת"י משמע גם באונקלוס שתרגם אף הוא: "וְכֹל דִּי אֶשְׁלַמִּת רוּחִיהּ יְתָהּ אֶיְתִיאוּ יְת אַפְרָשׁוּתָא קָדָם יְיָ", ו'מילוי רוח' הוא גם כן לשון של רוח הקודש - ומסתבר שקאי על עושי המלאכה ולא על המנדבים וכנתבאר.

1. עה"פ שם 'ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת' פירש רש"י 'ובדעת' - רוח הקודש. ובת"י הוסיף על 'רוח אלוהים' - רוח דקודשא.

2. יש לציין לדברי הפירוש יונתן שהבין בדברי ת"י שרוח נבואה אמורה כלפי המנדבים עצמם, וציין בזה לדברי הבעל הטורים (לעיל שמות ג, טז) שהביא מדרש על הפסוק "ואת העשוי לכם במצרים", שכל זהב הבאה להם במצרים, היו מייחדים אותו למלאכת המשכן. וזוהי הרוח נבואה של המנדבים שכבר במצרים ידעו לשמור זהב לצורך עבודת המשכן.

3. דדוחק הוא לומר שהפסוק חוזר רק על המנדבים שאמורים בתחילה, ומפסיק בנתיים בעושי המלאכה.

וְהַנְּשֵׂאִים הֵבִיאוּ • נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל או עֲנָנִים?

(שְׁמוֹת לָהּ, כֵּן) וְהַנְּשֵׂאִים הֵבִיאוּ אֶת אֲבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאֶת אֲבְנֵי הַמִּלֻּאִים לְאֹפֹד וּלְחֹשֶׁן:

מי הם אותם נשיאים שהביאו את אבני השוהם והמילואים? ומהיכן הביאו אבנים אלו?

רש"י פירש (על פי המדרש) שהנשיאים הם ראשי השבטים: "א"ר נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחילה, ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחילה". עיי"ש.

אולם ת"י מפרש באופן שונה:

וְעֲנָנֵי שָׁמַיָא אֲזִלִּין לְפִישׁוּן וְדִלְיִין מִתַּמְנֵן יַת אֲבְנֵי בּוֹדְלוֹת הִילָא זֵית אֲבְנֵי אֲשֶׁלְמוֹתָא לְשִׁקְעָא בְּאִיפּוֹדָא וּבַחֹשֶׁן וּמַחֲתָן יַתְהוֹן בְּאֲנָפֵי מִדְבְּרָא אֲזִלִּין רְבִרְבֵי יִשְׂרָאֵל וּמֵיִיתָן יַתְהוֹן לְצֹרֶךְ עֵיבִידְתָּא:

[וענני השמים הלכו לפישון ודלו משם את אבני שוהם החול ואבני המילואים לשקען באפוד ובושון, ומורידים אותם על פני המדבר והלכו נשיאי ישראל והביאו אותם לצורך מלאכת המשכן].

מת"י עולה שמקורם של אבני השוהם והמילואים הוא נחל פישון, והגיעו למדבר על ידי העננים שהטילו אותם על פני המדבר, ומשם לקחום נשיאי השבטים והביאום לעבודת המשכן.

נמצא לדבריו שישנה משמעות כפולה ללשון 'נשיאים' א. עננים - וכלשון הפסוק (משלי כה, יד) "נשיאים ורוח וגשם". ב. נשיאי ישראל.

לכאורה הבסיס לחידוש זה, הוא הקושי מנין היה להם אבנים טובות במדבר השומם?⁴. והיות

4. ועיין באבן עזרא כאן שיישב זאת באופן אחר: "כי בצאתם ממצרים ונצלום, כל איש שאל כפי מעלתו".

ומקומם של האבנים הטובות הוא נחל פישון, כנאמר בחומש בראשית (ב, יא) "וזהב הארץ ההיא טוב שם הבדלח ואבן השהם", ותרגם שם אונקלוס: "תמן בדלחא ואבני בורלא", בא ת"י ליישב כיצד הגיעו האבנים הטובות מפישון ללב המדבר⁵.

על הגעת האבנים הטובות ע"י העננים, כבר למדנו בגמרא (יומא עה.):

*"מלמד שירד להם אבנים טובות ומרגליות עם המן". עוד נאמר שם:
"תנא נשיאים ממש (וברש"י: עננים) וכן הוא אומר 'נשיאים ורוח
וגשם'."*

אלא שבגמ' נאמר שבאו עם המן, ובת"י התבאר שבאו במיוחד לצורך המשכן. עוד נוסף בת"י שישנה משמעות כפולה ללשון 'נשיאים', וכך איתא במדרש: (שמו"ר לו, ג; לג, ח)

*זהם הביאו אליז נדבה בבוקר בבוקר - וכי בבקר היו מביאין בצהרים
לא היו מביאין? אלא ממה שהיה המן מזריד להם הביאו.*

5. במשנתו של ת"י מצאנו בעוד מקומות שהוזכרו אבנים טובות שהגיעו מנחל פישון. כך פירש אצל נח שעשה 'צהר' לתיבה, (ת"י סבור שצהר היא אבן טובה שהאירה בתיבה) והוסיף שם (בראשית ו, טז) ת"י מהיכן לקח נח אבן זו: "אִיזֵל לְפִישוֹן וְסָב מִתְמָן יוֹהֵרָא וְתִשְׁוֹיִיָּה בְּתִיבֹתָא לְאַנְהָרָא לְכוּן" [לך לפישון וקח משם מאור ותשימה בתיבה להאיר לכם].
וכן בבית הים הביזה הנוספת - שהיתה קודם בקיעת הים (לדעת ת"י שמות יד, ט) בעת שחננו בבעל צפון מבואר שם בת"י שעם ישראל אספו אבנים טובות שהוציא נחל פישון מגן עדן לגיחון ומגיחון הגיעו לים סוף.

אלא שזה גופא צ"ב אם כבר אספו בני ישראל אבנים טובות מפישון כשהיו על ים סוף, א"כ מה הקושי מנין היה לבני ישראל אבנים טובות? ולא מיבעי' לשיטת האב"ע (כאן) שסבור שהנשיאים - ראשי השבטים היה להם אבנים טובות שהוציאו עמם ממצרים. אלא אף אם נאמר שלא הוציאו עמם ממצרים מ"מ לדעת ת"י היה להם אבנים ממה שבזזו אצל בעל צפון.
ובפרט שבת"י בפרשת מטעי (במדבר לג, ח) מבואר יתרה מזאת, שהיה מקום נוסף ממנו היה לבני" אבנים טובות שבעת שיצאו מהים אספו אבנים טובות ומרגליות על שפת הים, וצ"ע.

וְאֵת הַשֶּׁמֶן לְמָאוֹר • כִּיצַד כֶּשֶׁר שֶׁמֶן שֶׁבֵּא מִן הַשָּׁמַיִם?

(שִׁמּוֹת לֵה, כח) וְאֵת הַבָּשִׂים וְאֵת הַשֶּׁמֶן לְמָאוֹר וְלִשְׁמֵן הַמִּשְׁחָה
וְלִקְטוֹרֶת הַסָּמִים:

מהיכן הביאו בני ישראל שמן זית למאור ושמן הנצרך לשמן המשחה במדבר?

וְתִבְיֹן עֲנְנֵי שָׁמַיָא וְאֶזְלוּן לְגֵן עֵדֶן וְנִסְבִּין מִתַּמְּנֵן יֵת בּוֹשְׁמָא בְּחִידָא
וְיֵת מִשְׁחָא דְזִיתָא לְאַנְהֻדוּתָא וְיֵת אֶפְרֹסְמָא דְכִיָּא לְמִשְׁחָ דְבוֹתָא
וְלִקְטוֹרֶת בּוֹסְמִיָּא:

[וְחֻזְזִירִים עֲנְנֵי הַשָּׁמַיִם וְהוֹלְכִים לְגֵן עֵדֶן, וְלוֹקְחִים מִשִּׁם אֶת הַבֶּשֶׂם הַנִּבְחָר,
וְאֵת שֶׁמֶן הַזֵּית לְמָאוֹר, וְאֵת הָאֶפְרֹסְמוֹן הַטְּהוֹר לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטוֹרֶת
הַסָּמִים].

בהמשך לדרכו שהעננים הביאו את אבני האפוד והחושן, מבאר ת"י שאף פסוק זה, הפותח במטבע הלשון 'והנשיאים', משמעותו עננים. שאותם עננים חזרו והביאו את השמנים הנצרכים להדלקת המנורה ולשמן המשחה ולקטורת הסמים, אך הפעם ממקום אחר - מגן עדן.

בדברים אלו טמונים ג' חידושים: א. שהעננים הביאו את השמן למאור. וזאת אע"פ שנצטוו בני ישראל לעשות את השמן מזיתים באופן המצריך אומנות וכמו שנאמר בגמ' (הובא כאן ברש"י) שצריך לגרגר את הזיתים בראש הזית. (אכן ניתן ליישב זאת אם נניח שדין זה אינו לעיכובא.)

ב. בת"י מבואר שמהשמים ירד שמן מוכן ולא זיתים לשמן, וקשה הלא אף אם הדין לגרגר את השמן בראש הזית אינו לעיכובא, מ"מ צריך 'שמן זית' וכמו שהגמ' במנחות (ס"ט:) הסתפקה אם חטים שירדו מן השמים כשרים למנחות היות ואינם 'ממושבותיכם', ואף שמן הבא מן השמים הוא שמן נס ואינו 'שמן זית'? (כה"ק בעל כלי חמדה)

6. כקושיית הגר"ח מבריסק זצ"ל על נס חנוכה, כיצד הדליקו את המנורה שמונה ימים בפח השמן הלא הוא שמן של נס ושמן של נס הוא סוג אחר של שמן, ומנין שהוא כשר להדלקה? והתירוץ שכאן אין זה סוג אחר של שמן אלא שמן זית רגיל

ואולם יש שמיישבים שלכך כתב ת"י שהעננים הביאו את השמן מגן עדן, והיינו מגן עדן התחתון אשר שם יש עצים ממש⁷, ואף עץ זית יש שם ומשם בא שמן זית, והכירו בני ישראל שכך הוא לפי סוגו.

ג. עוד מבואר בת"י שהעננים הביאו שמן אפרסמון לשמן המשחה. וקשה הלא שמן המשחה מפורש בפסוק שהוא נעשה **משמן זית** - 'ושמן זית הין' (שמות ל, כד).

וכך גם מוכח מתירוץ הגמ' (הוריות יא: כריתות ה.) על השאלה כיצד יהוא בן נמשי נמשח בשמן המנחה, הלא היה ממלכי ישראל ורק מלכי בית דוד נמשחין בשמן המשחה? ותירצה הגמ' שהוא נמשח בשמן אפרסמון, ולמדנו מכאן ששמן אפרסמון אינו שמן המשחה.

ואין לומר שהאפרסמון נצרך לסממני הקטורת כי אפרסמון אינו אחד מהסממנים [כי אף לדעות ש'נרד' היינו אפרסמון הכוונה לעץ אפרסמון או לשרף הנוטף ממנו, אך לא לפרי עצמו או לשמן היוצא ממנו].⁸ וצ"ע.

שהגיע מהשמים בדרך נס.

אולם שמעתי בשם הגרי"ד סאלוויצ'יק זצ"ל שאמר שמהגמ' הנ"ל במנחות מוכח שכל הספק בחיטים הוא מחמת דין 'מושבתים' אך אלמלא דין זה ליכא ספק ואע"פ שהחיטים באו בדרך נס, ולא אמרינן שאינם 'חיטים' וא"כ בשמן זית שאין דין כמו 'מושבתים' לק"מ. ולכן הכריח שהגר"ח לא הקשה כן מעולם. ולפ"ז אף כאן לק"מ שהרי זה שמן זית ואין דין מן הארץ.

אמנם כבר נודע הרד"ק בספר מלכים (מלכ"ב ד, ז), אודות המעשה של אשת עובדיה שנתר לה אסון שמן שהתרבה בברכת הנביא בדרך נס. והביא הרד"ק מהתוספתא ששאלה את הנביא האם צריכה לעשר שמן זה, וענה לה שאינה צריכה מחמת שזה שמן נס. וחזינא מהכא ששמן של נס פטור ממעשר. וביאר הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בספרו 'טעמא דקרא' שהספק של אשת עובדיה היה האם התרבה השמן מהשמן הקיים ואז הוא חייב במעשר כי גידולו מן הארץ, או דילמא שהשמן שהתרבה הוא שמן חדש שהגיע בדרך נס והוא פטור ממעשר כי אינו גידולי קרקע. ולפ"ז נמצא דלא כמו שהוכיחו מהגמ' במנחות הנ"ל וצ"ע.

7. עיין במדרש רבה בראשית לג, - שהיונה של תיבת נח לקחה את עלה הזית מגן עדן.

8. ועיין בספר 'ינחנו' ובאהבת יונתן שמשנים הגירסא בת"י.

**כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב לְבָם אַתֶּם • האם הערב רב
יכלו לתרום למשכן?**

**(שמות לה, כט) כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב לְבָם אַתֶּם לְהֵבִיא לְכָל
הַמִּלְאָכָה אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ לַעֲשׂוֹת בְּיַד מֹשֶׁה הֵבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל נְדָבָה
לְיְיָ:**

האמנם קיבלו נדבה מכולם, גם מהערב רב?

**כָּל גֵּבֶר בֶּן יִשְׂרָאֵל, וְאִתְּתָא בֵּת יִשְׂרָאֵל, דְּאִתְרַעֵי לְבָהוֹן עִמְהוֹן
לְאִיִּתְתָּא לְכָל עֵיבִידְתָּא דְּפִקִּיד יְיָ לְמַעַבְד בְּיַד דְּמֹשֶׁה, הִיתִּי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְדָבְתָא קָדָם יְיָ:**

**[כל איש בן ישראל, וכל אשה בת ישראל, שנדבם לבם להביא לכל
העבודה שציווה ה' לעשות ביד משה, הביאו בני ישראל נדבה לפני ה']**.

הוספה זו של ת"י 'איש בן ישראל' ואשה בת ישראל' באה לכאורה לשלול את מי שאיננו כזה, ובוודאי הכוונה לערב רב שעמהם, כי הלא היו במדבר ולא היו נוכרים אחרים זולת אנשי הערב רב שיצאו עמהם ממצרים.

וכן מצינו בת"י להדיא שהערב רב לא נכללו בשם 'ישראל', וכמו שתירגם (שמות יב, לח) את הלשון 'ערב רב' - נוכראין.

והנה כבר בתחלת הפרשה נאמר בתורה "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל", כלומר שהערב רב היו מחוץ לנושא זו לחלוטין.

ב' חידושים אלו: א. שהערב רב כלל לא היו באסיפה זו. ב. שלא לקחו מהם נדבות. מפורשים בזוה"ק:

עדת בני ישראל - עובדא דמשכנא לא איתעביד אלא מישראל

בלחודייהו ולא מאינזן ערב רב...? כיון דאסתכל משה ביה, אשדי
לאינזן ערב רב לכר וכניש לזן לישראל בלחודייהו, הדא הוא דכתיב
ויקהל משה את כל עדת בני ישראל (זוהר ח"ב קצ"ז)

מן הכפֿורת עֶשֶׂה אֶת הַכְּרֹבִים • מדוע לעשיית הכרובים נצרכה רוח נבואה?

(שימות לז, ח) כְּרֹב אֶחָד מְקַצֵּה מִזֶּה וְכְרֹב אֶחָד מְקַצֵּה מִזֶּה מִן
הַכְּפֹרֶת עֶשֶׂה אֶת הַכְּרֹבִים מִשְׁנֵי קְצוֹתָיו:

מה היה האופן שבו נעשו הכרובים? ומדוע הדגישה התורה שכרובים נעשן מן
הכפורת משני קצותיו?

רש"י פירש לעיל (שמות כה, יט) שהכרובים נעשו מן הכפורת עצמה, ולא נעשו בפני עצמם
ואח"כ נתחברו לכפורת. פשטות דבריו משמע שהיה גוש זהב כמידת הארון ובגובה י" טפחים
(שהוא גובה הכרובים) וממנו יצרו את הכרובים בפטיש וקורנס והותרו לכפורת עובי טפח.
וכמו שפירש שם (פסוק יח): "אלא הטיל זהב הרבה בתחילת עשיית הכפורת, והכה בפטיש
ובקורנס באמצע, וראשין בולטין למעלה, וצייר הכרובים בבליטת קצותיו".

לפירוש זה יש לידע מדוע הדגישה התורה שיש לעשות את הכרובים מהכפורת משני
קצותיו, מה היא ההדגשה על שני קצותיו?

ישוב לדבר נמצא באור החיים (על פסוקנו) אשר מפרש את אופן עשיית הכרובים בדרך
אחרת:

"משני קצותיו. אולי שיכוין לומר, שלא עשה הכפורת שוה והיה
מכה בקורנס בכל רוחב הכפורת וכו', אלא בשעת ההתכה התין

9. עיי"ש בהמשך דברי זוהר שכיון שמשה ראה שהערב רב הורידו את השטן מן השמים לארץ מיד הוציאם החוצה וכו'.
וכדברי ת"י לעיל שכשמה ירד מן ההר שבר את הלוחות מחמת שראה את השטן מרקד לפני העגל.

במקום רחב כשיעור הכפורת ובב' קצותיו הרבה זהב שיעור שיספיק
לכרובים, ובוה ידוייק אומר משני קצותיו".

פירוש זה יוכל לשפוך אור על דברי ת"י בפסוקנו:

כְּרוּבָא חָד מְסֻטָּא מְכָא, וּכְרוּבָא חָד מְסֻטָּא מְכָא, נְגִידִין
וְאֵדִיקִין חֲוִין כְּרוּבָא וְלֹא מִתְפָּרְשִׁין מִן כְּפֻדְתָּא, אָדוּם בְּחֻזְכְּמַת
רוּחַ נְבוּאָה, עֲבַד יֵת כְּרוּבָא מִתְרִין סְטְרוּי:

[כרוב אחד מצד מזה, וכרוב אחד מצד מזה, מוקשים ודבוקים היו
הכרובים ולא מתפרקים מן הכפרת, כי בחכמת רוח נבואה, עשה את
הכרובים משני קצותיו.]

הדגשת ת"י שעשיית הכרובים מתוך הכפורת נעשתה ברוח נבואה, עולה בקנה אחד עם
דברי האוה"ח שכבר בשעת ההתכה התיכו את כמות הזהב הנצרכת לעשיית הכרובים, שהוא
דבר המצריך רוח נבואה לידע מה היא הכמות הנצרכת להתיק בשביל עשיית הכרובים.

בְּמֵרָאֵת הַצְּבָאֵת אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶתַח אֵהֶל מוֹעֵד • הָאֵם

היה מקוה על יד הכיור?

(שמות לח, ח) וַיַּעַשׂ אֵת הַפִּיזוֹר נְחֹשֶׁת וְאֵת פָּנּוּ נְחֹשֶׁת בְּמֵרָאֵת
הַצְּבָאֵת אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶתַח אֵהֶל מוֹעֵד:

מה פירוש המילה צובאות? ולשם מה צבאו פתח אהל מועד?

בדרך הפשט (כך עולה מפירוש רש"י) כוונת הכתוב שעשית הכיור היתה ממראות הצובאות,
והצובאות הראשון מורה על השימוש של מראות אלה בעבר, במצרים כשהתייפו בפני
בעליהם כדי להקים צבא ה' - עם רב. עם אותם מראות 'צבאו' הנשים פתח אהל מועד'

- לקחום עתה להביאן למשה ועמדו פתח אהל מועד, עד שמשה נאות לקבלן. וכמבואר במדרש (תנחומא פקודי ט) ש"משה בתחילה סרב לקבלן, עד שה' אמר לו: 'מראות אלו חביבין עלי מן הכל'.

אולם המפרשים (אב"ע, רמב"ן בדעת אונקלוס, ספורנו וחזקוני) פירשו שהפסוק מתחלק לב' ענינים: א. עשית הכיור היתה ממראות הצובאות. ב. אשר צבאו פתח אהל מועד. כלומר החלק הראשון מורה על העבר - המראות הצובאות - מהשימוש של מראות אלה בעבר, (במצרים כשהתייפו בפני בעליהם כדי להקים צבא ה' - עם רב) אשר אותם הביאו עתה למשה רבנו לעשות מהן (או לשבץ אותן ב) כיור. והחלק השני מדבר על עמידתם של הנשים פתח אהל מועד לאחר שסרו מתאוות זה העולם וזנחו מראותיהן כי אין להן צורך עוד להתייפות, והיו באות מדי יום כדי להתפלל ולשמוע תשבחותיו והוליו של הקב"ה מפי הכהנים והלויים.

ת"י מפרש באופ"א:

וְעָבַד ית כִּיּוֹרָא דְנְחֻשָׁא וַיִּת בְּסִיסִיָּה דְנְחֻשָׁא, מִן אֶסְפְּקִלְרִי נְחֻשָׁא
נְשִׂיא צְנִיעוּתָא, וּבְעִידוֹן דְּאִתּוֹן לְצִלְאָה בְּתַרְע מִשְׁבֵּן זְמַנָּא הוּאֹן
קַיִמִין עַל קָרְבַּן אֲרְמוֹתָהוֹן וּמִשְׁבָּחַן וּמוֹדוֹן. וַתִּיַּיְבִין לְגַנְבְּרֵיהוֹן
וַיִּלְדוּן בְּנִין צְדִיקִין, בְּזִמְן דְּמַדְכֵּן מִן סוֹאֲבוֹת דְּמַהוֹן:

[ועשה את הכיור נחושת ואת כנו נחושת מן מראות נחושת נשים
הצנועות, ובעת שבאות להתפלל בפתח אהל מועד היו עומדות על קרבן
תנופתן ומשבחות ומודות. וחוזרות לבעליהם, ויולדות בנים צדיקים בזמן
שמיטהרות מטומאת דמיהם].

ת"י אף הוא מחלק את הפסוק לב' ענינים שונים, כדרך המפרשים הנ"ל. אך החלוקה שונה: בחלק הראשון מתרגם "הצובאות" - הצנועות, אשר במראות אלו עשו מעשי צניעות, (התייפו לבעליהן במצרים). ואת החלק השני מחלק לג' ענינים: א. בעת שבאו להתפלל בפתח אהל מועד, דהיינו צובאות - עומדות בתפילה. (וצבאו הוא מלשון תפילה) ב. היו עומדות על קרבן דמיהם ומשבחות ומודות, דהיינו הביאו קרבן יולדת, וצובאות - פירושו בוידי ושבח על קרבנם. ג. שבות לבעליהן ויולדות בנים צדיקים, בעת שמיטהרות מטומאת דמיהן. (כלומר צבאו הוא מלשון העמדת צבא - עם רב)

ת"י כאן מאגד כמה מדרשי חז"ל יחדיו, ואכן ב' הענינים הראשונים מזכרים בחז"ל, אולם בחלק השלישי יש לידע מה בא ת"י ללמדנו בכך שהיו באות להתפלל בפתח אהל מועד לאחר שהיו עומדות על קרבנם כאשר היו נטהרות מטומאת דמיהם.

בפרט שמציאות זו שבה תלויה טהרת הדם בקרבן לא היתה קיימת אלא בזבה, ובחז"ל מבואר (ילקוט שמעוני מצורע תקעא¹⁰) שבכל הארבעים שנה לא ראו דם במדבר. ואכן פשטות הדברים נראה שמדבר על קרבן יולדת כי מתאר שלאחר תפילה זו היו שבות לבעליהן ויולדות בנים צדיקים, ונראה שזה קשור לקרבן שלכאורה הוא קרבן יולדת.

חידוש אדיר נמצא במדרש הביאור ובמדרש אור האפילה על פסוק זה, ויש שרצו לומר שאף כוונת ת"י לרמוז לחידוש זה:

"דע שהיה שם כלי עם הבור, ובו מים כשיעור טבילה, כמו הים שעשה שלמה, ואם יבאו נשים היו טובלות שם, ואם הנשים היו טובלות נחשב להם הדבר כאילו עשו עבודת ה', ולכן תרגם אונקלוס, (על פסוקו) "כד אתיאן לצלאה בתרע משכן זימנא". כלומר שבאו לשערי הטבילה"¹¹. (ילקוט מדרש הביאור כת"י. ומדרש אור האפילה. הובאו שניהם בתו"ש)

לדבריהם נמצא שלצד הכיור באהל מועד היה מקוה ובו שיעור טבילה שהיו טובלות בו הנשים הנטהרות מטומאת לידה. והנה מלבד שהדקדוק שדקדקו מדברי אונקלוס קיים אף בדברי ת"י שאף הוא כתב: "וּבְעֵיֶדֶן דְּאֶתְוֹן לְצִלְאָה". הוסיף התו"ש שלזאת רמז ת"י כאן במה שכתב שמתפללות בשעה שנטהרות מטומאת דמיהן, והיינו בשעה שעלו מטבילתן ונטהרו מטומאת לידה אז היו מתפללות ובזכות זה חוזרות לבעליהן ויולדות בנים צדיקים.

אלא שעדיין צ"ב מדוע הכניס גם ענין זה שעומדות על קרבנם, הלא מטומאת לידה נטהרת לאחר ז' ימים ללידת זכר, ולאחר י"ד ימים ללידת נקיבה, וקרבה אינו בא אלא ביום מ"א לזכר וביום פ"א לנקבה, וענינו להתירה בקודשים ולא להתירה לבעלה, ובת"י משמע שרק אז נטהרו לבעליהן, וצ"ע.

10. "בְּשַׁעֲרֵי שְׁהִיּוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם לֹא הָיוּ רוֹאוֹת נְשׂוֹתֵיהֶם [דָּם נְדוּת] מִפְּנֵי אֵימַת מִצְרַיִם שֶׁהָיְתָה עֲלֵיהֶם, וְאִף מִשִּׁיחָאֵי מִשָּׁם לֹא הָיוּ רוֹאוֹת בְּמִדְבָּר שֶׁהָיְתָה בְּיַמֵּיהֶם. וְהַנְּשִׁים קָבְלוּ אֶת הַתּוֹרָה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב" - אֵלֹהֵי הַנְּשִׁים, וְאַחַר כֵּן: "וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל" - אֵלֹהֵי הָאֲנָשִׁים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "אֵימָה כִּנְגְדְלוֹת", עֲלֵיהֶן נֶאֱמַר: "גַּל נְעוּלָה, גַּל נְעוּלָה".

11. להוציא מהפשטות ש'צלאה' הוא לשון תפילה כנכתב באונקלוס בכ"מ. לדברי מדרש זה 'צלאה' הוא לשון טהרה. וצ"ע.

מקורות נוספים לכך שהיה מקוה בפתח אהל מועד ראה בשפתי צדיק (פרשת תצוה אות לא):
"נראה שהיה הטבילה בקודש, כמו שהיה בבית המקדש מקוה בחול ומקוה בקודש על גג
בית הפרוה. דאם לא כן, היה לצוות שיטבלו קודם שיגשו אל פתח אוהל מועד. ואולי נברא
לשעה בדרך נס, או שעשו המשכה מן הבאר אל חצר המשכן", עכ"ל.

גם משמיה דהגרי"ז מבריסק מטו לד"ק מציווי התורה (לעיל כט, ד): 'זאת אהרן ואת בניו
תקריב אל פתח אהל מועד ורחצת אותם במים', ופרש"י - זו טבילת כל הגוף. הרי שהיה
מקוה בפתח אהל מועד שיכלו לטבול שם הכהנים, דאל"ה היה לצוות להם שיטבלו קודם
שיגיעו אל פתח אהל מועד.

פרשת פקודי

לא יקרע ♦ האם זה איסור או טעם?

(שמות לט, כג) וּפִי הַמַּעִיל בְּתוֹכּוֹ כְּפִי תַחְרָא שְׂפָה לְפִיו סָבִיב לֹא יִקְרַע:

מה משמעות הנאמר 'לא יקרע'? האם זה נתינת טעם לצורך בכפילת פי המעיל? או שכאן נאמר איסור קריעת המעיל?

וּפּוֹם מִנְטֵר מַעִילָא כְּפִיל בְּמִיצְעִיהּ הִי כְּפּוֹם שִׁירְיָא. תּוֹרָא
בְּשִׁיפְתִּיהּ מִקְּף לְפּוֹמִיהּ חֲזוֹר חֲזוֹר, מְטוֹל דְּלֹא יִתְבַּזֵּעַ:
[ופי שפת המעיל כפול באמצעו כמו פי שיריון. שודה תהיה מקיפה לפיו
סביב סביב, בגלל שלא יקרע]

מבואר בתרגום ש'לא יקרע' הוא טעם לצורך לכפול את שפתו. למה לכפול? כדי שלא יקרע.

ואילו בת"י לעיל בפרשת תצוה (כח, לב) נראה ש'הלא יקרע' הוא לאו ואיסור בפני עצמו ולא קשור לדין לכפול. וכך כתב שם ת"י לתרגם הפסוק 'וְהָיָה פִי רִאשׁוֹ בְּתוֹכּוֹ שְׂפָה יְהִי לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּפִי תַחְרָא יְהִי לוֹ לֹא יִקְרַע': "עוֹבֵד גְּרָדָּאִי הִי כְּפּוֹם לְשִׁירְיָא יְהִי לִיהּ, לֹא יִתְבַּזֵּעַ", ולא כתב 'מטול' - 'בגלל' (שלא יקרע) כמו שהוסיף כאן.

והנה בחידושי הגרי"ז על התורה (תצוה אות ע) כתב לבאר את דברי רש"י בפרשת תצוה שאכן ב' דברים כלולים ב'לא יקרע' א. טעם הצורך לכפול לתוכו, כדי שלא יקרע. ב. שהקורעו עובר בלאו. ומנין ללמוד ב' דינים אלו?

וביאר הגר"ז¹² שהמקור הוא ממה שדין זה מוזכר בב' פרשות, ובכל פרשה יש הכרח לדין אחד מב' הדינים.

בפרשת פקודי בה לא נאמר הציווי לעשות את הבגדים, אלא נכתבה פרשת עשיית הבגדים אי אפשר לפרש ש'לא יקרע' נאמר על איסור קריעת המעיל, כי הלא אין כאן ציווי אלא סיפור דברים. ובהכרח ש'הלא יקרע' הוא טעם הדין לכפול את המעיל לתוכו, כדי שלא יקרע. ואילו בפרשת תצוה שם נצטוו על עשיית הבגדים, שם אפשר לומר שנאמר לאו ואיסור לקרוע את המעיל. וזה המקור לב' הדינים.

ולפ"ז מדוייק מאוד מה שת"י בפרשת תצוה פירש זאת ללאו כי שם הציווי. ואילו בפרשת פקודי פירש זאת לטעם כי זה רק סיפור הדברים.

אלא שצ"ע מדוע האונקלוס תרגם בשניהם 'לא יתבזע' וצ"ע¹².

**וַיְבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה • לשם מה הביאו את המשכן
לפני משה, ומדוע לא הלך משה אל המשכן?**

**(שימות לט, לג) וַיְבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה אֶת הָאֹהֶל וְאֶת כָּל
כֵּלָיו קָרְסוּ וְקָרְסוּ וְעָמְדוּ וְאָדְנָיו:**

לשם מה הביאו את המשכן לפני משה?

רש"י מפרש שלא היו יכולין להקימו ולפיכך הביאו את המשכן לפני משה. ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקב"ה הקמתו, שלא יכל שום אדם להקימו מלבד משה.

וראה בשפתי חכמים שרש"י דייק זאת ממה שהביאו לפניו את המשכן מפורק לחלקים, ולא בנוי ומתוקן כדרך האומנין שקודם בונין בנינם ואח"כ מראין אותו.

במדרש תנחומא (פקודי יא) מוסיף שמכיון שלא הצליחו להעמידו חששו שמא חיסרו בו איזה

12. ואכן יש חומשים ששינו את הגירסא בת"י (כנראה מכח הקושיא מפרשת תצוה) וגרסו אף בפרשת פקודי 'לא יתבזע'.

דבר ולא עשאהו כדין ולכך הביאוהו לפני משה שיראה אם עשאוהו כהלכתו. וז"ל המדרש:

"וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, אֶת הַיָּם וְאֶת הַיַּבָּשָׁה, כָּל מַה שֶּׁאֵין לָנוּ
עֹשִׂינֵנוּ, וְכָל מַה שֶּׁצְּרִיכֵנוּ לְהַצִּיל וְלֹא צִיָּא נִתְּנָה הַכֹּל, וְהָיָה כָּל הַמְּלָאכָה
לְפָנֵינוּ, שְׂמָא חֲסָרֵנוּ שׁוּם דְּבָר אוּ יִתְּרֵנוּ עַל כָּל מַה שֶּׁאֵין לָנוּ, רָאָה
הַכֹּל לְפָנֵינוּ. וְהָיָה מִדְּבָר לֹא כָּל דְּבָר וְדְבָר" ...

אמנם עדיין לא נתבאר, מדוע הוצרכו להביא את כל הדברים לפני משה ולא בא משה אליהם?

בת"י מתבאר הדבר:

וְאֵייתִיּוּ יַת מִשְׁפָּנָא לְזוֹת מוֹשֶׁה, לְבֵית מִדְרָשִׁיהּ דְּהוּוּ תַמְנָן יִתְבִּין
מוֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְנָיו, וְהוּוּ מִתְרַץ לְהוֹן סִדְר כְּהוֹנָתָא וְתַמְנָן יִתְבִּין סְבִי
יִשְׂרָאֵל. וְאַחֲוִיאָו לִיה יַת מִשְׁפָּנָא וְיַת כָּל מְנֻי פּוֹרְפּוּי לְזַחֲוִי נְגְרוּי
עֲמוּדוּי וְחוֹמְרוּי:

[ויביאו את המשכן אל משה, לבית מדרשו שהיו יושבים שם משה ואהרן
ובניו, והיה מיישב להם סדר הכהונה, ושם יושבים זקני ישראל. ויראו לו
את האהל ואת כל כליו, קרסיו קרשיו בריחיו ועמודיו ואדניו]

בת"י מתבאר שמשה רבנו ישב באותה שעה בבית מדרשו אשר היה מחוץ למחנה. והיה
מלמד לאהרן ובניו אשר ישבו לפניו את סדרי הכהונה עוד מציין ת"י ששם ישבו גם זקני
ישראל.

על פי זה מבאר ה'פירוש יונתן', שת"י הוסיף הוספות אלו כדי לבאר מדוע באו אל משה ולא
הלך משה אליהם, והלא היה עניו מכל אדם וודאי שלא היה חס על כבודו והיה הולך לראות
מעשה המשכן, אך מכיון שישבו לפניו אהרן ובניו וזקני ישראל, לא רצה להטריח כולם לבוא
עמו.

יש שכתבו שהיות ומשה היה עסוק בתורה, וכבר אמרו (מגילה טז): 'גדול תלמוד תורה יותר
מבנין ביהמ"ק', לכך ישב משה בבית מדרשו ולא נתבטל לצורך עשיית המשכן, ורק מכיון
שלא יכלו להקימו לכך נאלץ משה לעצור את תלמודו ולהורות להם מה יעשו. (עיין ביאור
יונתן)

אודות בית מדרש זה אשר קראו משה 'אהל מועד' מצינו בת"י לעיל (שמות לג ז) ¹³ שלאחר חטא העגל משה הוציא את אהלו הרחק מהמחנה מכיון שסבר שמנודה לרב מנודה לתלמיד, אך מכיון שצריכים לו המשיך להשיב. באהל זה טמן משה את הכתרים שנלקחו מבני ישראל מחמת חטא העגל. וכן לאהל זה בא כל מי שהיה 'מבקש ה', ובת"י תרגם 'מי שחזר בתשובה בלב שלם היה יוצא למשכנו של משה מחוץ למחנה ומודה על חטאיו ומתפלל ונסלח לו'.

עוד מבואר בת"י בפרשתנו (שמות מ, כ) שעד הזמן שנבנה המשכן, היו הלוחות עומדות בנס, או על נס (עמוד רחב וחזק) בבית מדרשו של משה רבינו. (וכמו שיתבאר להלן)

משמעות כלי המשכן והמיקום בו הועמדו

ת"י בפרשתנו מבאר בכל פרט מכלי המשכן את משמעותו ומשמעות המיקום בו הועמד, ומבאר בכך מדוע נצטוו בני ישראל להעמידו דווקא במיקום זה:

השולחן – צפון צד העשירות

השולחן הועמד בצד צפון של המשכן, טעם הדבר מבאר ת"י:

(שמות מ, ד) **וְהִנְעַל ית פְּתוּרָא בְּסֵטֶר צְפוֹנָא, מְטוּל דְּמִתְמָן מִתְּהִיב עוֹתָרָא. דְּמִתְמָן זְלַחַן דְּסִיסִי מְלֻקְזִשִׁין עַל עוֹסְבִין לְמִתְפְּרָנְסָא בְּהוֹן דִּיירִי עַלְמָא:**

[והבאת את השולחן בצד צפון, משום שמשם ניתן העושר. שמשם זולפים דסיסי מלקוזשים על העשבים לפרנס בהם את דיירי העולם].

ת"י מבאר שמכיון שצד צפון הוא הצד שממנו בא השפע לעולם ועל כך מלמדת העובדה

13. וז"ל: "ומשה נסיבונן וקמיריגון במשכן אולפן אורייתא דיליה. ברום ית מְשֻׁכְּנָא נְסִיב מִתְמָן ופְּרָסִיָּה לִיָּה מְבָרָא לְמִשְׁרִיתָא אַרְחִיק יְתִיָּה מִן מְשִׁיבֵי עַמָּא דְּאַתְנָדוּן תְּגִיָּן אֶלְפִין אִמִּין וְהִנֵּה קָרִי לִיָּה מְשֻׁכְּנָא בֵּית אִוְלָפְנָא. וְהוּי קַל מֵאֵן דְּהִדֵּר בְּתַתּוּבָא בְּלִב שְׁלִים קְדָם יי הִנֵּה נְפִיק לְמִשְׁכְּנוֹ בֵּית אִוְלָפְנָא דְּמְבָרָא לְמִשְׁרִיתָא מוֹדִי עַל חוֹבִיָּה וּמְצַלִּי עַל חוֹבִיָּה וּמְצַלִּי וּמְשַׁתְּבֵק לִיָּה":

שרסיסי הגשמים שיורדים לעולם כדי לפרנס את באי העולם - באים מצד צפון.

וכך מבואר בגמ' (ב"ב כה): "אמר רבי יצחק הרוצה שיחכים ידרים, ושיעשיר יצפין, וסימנך מנורה בדרום שולחן בצפון". סימן זה שנבחר בגמ' אינו רק סימן בעלמא, אלא היות והשולחן מסמל את השפע לכך הושם בצפון שזה הצד שממנו בא העושר.

גם החלק השני בת"י איתא בחז"ל (יומא כא:): "במוצאי יו"ט האחרון של חג הכל צופין לעשן המערכה. נוטה כלפי צפון עניים שמחים וכו' מפני שגשמי שנה מרובים".

מנין לחם הפנים – שנים עשר שבטי יעקב

עוד מבואר בת"י מה הטעם שהלחמים שעל השולחן היו במנין שנים עשר:

(שמות מ, ד) וְתִסְדֵּד יֵת סְדְרוֹי תְּרִין סְדְרֵי לַחְמֵא גּוֹאָה, שֵׁית עֲגוּלִין

בְּסְדְרָא, כָּל קֵבֶל שִׁבְטוֹי דְיַעֲקֹב:

[ותסדר את סדרו שני מערכות הלחם הפנימי, שש ככרות במערכה,

כנגד שבטי יעקב].

מנין ככרות לחם הפנים הוא כמנין שבטי יעקב וצורת סידור הלחם הוא כמו באבני האפוד ששה מכל צד ואף כאן ששה ככרות בכל טור.

בשפת אמת (פרשת אמור) ביאר שהענין הוא כי לכל שבט יש דרך מיוחדת בעבודת ה' שלו, ואף הלחם - השפע, ניתן לכל שבט בדרך ובאופן הנצרך לדרך אותו השבט. לכך נצרך שנים עשרה לחמים, המסמלים את שנים עשר הדרכים שיש בעבודת ה' על ידי השפע המושפע בהתאם בשנים עשר דרכים שונות.

המנורה – גנזי החכמה

את המנורה העמידו בצד דרום של המשכן. וטעם הדבר מבואר בת"י:

(שמות מ, ד) וְתִהְיֶה יֵת מְנִדְתָּא בְּסִטְרָא דְרוּמָא, מְטוּל דְמִתְמָן שְׁבִילֵי

שְׁמֵשׁ אֶסְיָהּ וְסִיחָא וּמִתְמָן אִיסְדָּטוֹן דְּנְהוּרֵי וְתָמָן גְּזֵי הַכְּמִתָּא דְּמִתְלִין לְנְהוּרֵי:

[והבאת את המנורה בצד דרום, משום ששם שבילי השמש והירה, ומשם שבילי המאורות, ושם גזי החכמות שמשולים למאורות].

מת"י עולה שהמנורה המאירה מסמלת את החכמה המשולה לאור, וכמו שאמרו בגמ' (תענית ז:): אין אור אלא תורה שנאמר 'כי נר מצוה ותורה אור'. לכן מיקומה של המנורה הוא בצד דרום - הצד שממנו מתחילים המאורות את סיבובם.

וכמבוא בגמ' ב"ב הנ"ל "הרוצה שיחכים ידרים" וסימנך מנורה בדרום".

שבעת קני המנורה – שבעת הרועים

טעם הדבר שלמנורה יש שבעה קנים, לא יותר ולא פחות, מבואר בת"י:

(שמות מ, ד) וְתִדְלִיק יֵת בּוֹצִינְהָא שׁוֹבְעָא, כָּל קָבִיל שְׁבַעְתִּי כּוֹכְבֵּיא
דְּמִתְלִין לְצַדִּיקֵיא דְּמִנְהֵרִין לְעֵלְמָא בְּזִכּוּתֵיהוֹן:

[ותדליק את המנורה שבעה, כנגד שבעת הכוכבים הנמשלים לצדיקים שמאירים את העולם בזכותם].

ת"י מבאר שהצדיקים הם מאורות המאירים את העולם בזכויותיהם. ומנין הצדיקים הוא שבע כמבואר בגמ' (סוכה נב:): 'והקמנו עליו שבעה רועים', לכן מספר קני המנורה יהיה שבעה, כנגד שבעת הצדיקים שהומשלו בשבעת כוכבי הלכת המאירים.

מזבח הזהב – ריח הקטורת – עמלי התורה

מזבח הזהב יועד להקטרת קטורת, והעמידוהו לפני ארון העדות. ת"י מבאר את משמעות הקטרת הקטורת:

**וְתַתֵּן יָת מִדְּבַחַּא דְדִּהְבָּא לְקַטוּרַת בּוֹסְמִיא קְדָם אַרְזָא דְסִהְדוּתָא,
מְטוּל חֲכִימָיָא דְעֶסְקִין בְּאוּדִייתָא וְדַחִיהוּן גְּדִיף הִי כְקַטוּרַת
בּוֹסְמִיא:**

[ותתן את מזבח הזהב לקטורת הסמים. לפני ארון העדות כנגד החכמים שעוסקים בתורה ודיחם נודף כמו קטורת הסמים].

ת"י מבאר שארון העדות בו מונחות הלוחות ושברי הלוחות - מסמל את התורה. והקטורת בעלת הריח הנודף עד יריחו (יומא לט: תמיד ל:) שהוקטרה לפני הארון - התורה, מסמלת את הריח הטוב הנודף מהתלמידי חכמים העוסקים בתורה, וכמו שאיתא בתרגום שה"ש (ד, יא) "וּשׁוּם טַב דְּצַדִּיקִךְ גְּדִיף מִכֹּל בּוֹסְמִינִךְ".

מסך הפתח – זכויות הצדיקים

מסך הפתח היה וילון שכיסה את פתח המשכן בצד מזרח שבו לא היו קלעים ועמודים. ת"י מבאר מה מסמל וילון זה:

**וְתַשׁוּי יָת פְּרָסָא דְתַרְעָא לְמִשְׁכְּנָא, מְטוּל צְדִיקָיָא דְחִפִּין בְּזִכּוּתֵהוּן
עַל עֲמֹא בֵּית יִשְׂרָאֵל:**

[ושמת את מסך הפתח למשכן, בגלל הצדיקים שחופים בזכותם על עם בית ישראל].

ת"י מבאר שמסך זה החופה את הצד הפתוח של המשכן, מסמל את זכויותיהם של הצדיקים החופות על בית ישראל ומגינות עליהם מרעות וצרות.

מזבח העולה – הכנסת אורחים במקום מזבח

מזבח העולה (החיצון) עליו הקריבו את הקרבנות הונח לפני פתח משכן אהל מועד. בטעם הדבר כתב ת"י:

(שמות מ, ו) וַתִּתֵּן יְת מִדְּבַחַּא דְעֶלְתָּא קְדָם תְּרַע מִשְׁבֵּן זְמַנָּא, מְטוּל
עֲתִידָא דְמִסְדָּדִין פְּתוּדָא קְדָם תְּרַעִיהוּן וּמְפֻרְנָסִין מְסַפְנִיא
וּמִשְׁתַּבֵּיק לְהוּן חֻזְבִּיהוּן כְּאִילוּ מְקַדְבִּין עֶלְתָּא עַל מִדְּבַחַּא:

[ותתן את מזבח העולה לפני פתח אהל מועד. בגלל העשירים שעורכים
שולחן לפני פתחיהם ומפרנסים את המסכנים, ונסלח להם חטאם כאילו
מקריבים עולה על המזבח].

ת"י מבאר מדוע מיקומו של המזבח עליו הקריבו את קרבנות העולה - הבאים לכפר על
חטאי בני ישראל, נבחר להיות כנגד הפתח של אהל מועד. כדי להורות על היום שבו לא
יהיה מזבח, או אז יעמוד הפתח תחת המזבח - פתח הבית של העשירים העורכים שם שולחן
לעניים. עליו יעמידו את הקרבנות - בדמות אוכל לעניים המסכנים, ונסלח להם חטאם
כאילו הקריבו עולה על גבי המזבח.

וכמאמר חז"ל (מנחות צז): 'רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרווייהו כל זמן שבית המקדש קיים
מזבח מכפר על ישראל ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו'. ופירש רש"י: שולחנו של אדם
מכפר עליו - בהכנסת אורחים. (וכע"ז בסוף חגיגה כז).

מי הכיור – מסר לתשובה

הכיור ממנו קידשו הכהנים את ידיהם ואת רגליהם הוקם בין אהל מועד ובין המזבח, כלומר
עוד לפני המזבח, כדי שמיד בבואם לחצר אוהל מועד, טרם שמתחילים בעבודה, יקדשו
הכהנים את ידיהם ורגליהם.

ת"י בפסוק זה מבאר מה משמעות המים שניתנו בכיור:

(שמות מ, ז) וַתִּתֵּן יְת כִּיּוֹרָא בֵּינֵי מִשְׁבֵּן זְמַנָּא וּבֵינֵי מִדְּבַחַּא וַתִּתֵּן תַּמָּן
מוֹי, מְטוּל חֻזְבִּיא דְהַדְרִין בְּתִיּוּבְתָא וְשִׁדְיִין עֲקֻמוּמִיתְהוּן הֵי כְּמִיא:

[ותתן את הכיור בין אהל מועד ובין המזבח ותתן שמה מים, בגלל
החוטאים שחוזרים בתשובה ומשליכים עקמומיותיהם כמו מים].

כלומר ת"י מבאר שבמי הכיור המקודשים יש מסר לחוטאים. והוא: כשם שמי הכיור בכוחם להעביר את הטומאה ולקדש את הכהנים, כך החוטא בכוחו להשליך את עקמומיותו כשטיפת המים ולהיטהר בתשובה לפני ה'.

וכך גם מבואר בתרגום מגילת 'איכה' על הפסוק (ב, יט) 'שפכי כמים לבך נכח פני ה': - 'שדיא הי כמיא עקמומיות ליבך, והדרי בתיובתא, וצלאי בבי כנישתא'. [השליכי כמו מים עקמומיות ליבך, וחזרי בתשובה, והתפללי בבית הכנסת]. הרי שהמים הם משל לתשובה והשלכת העקמומיות.

חצר המשכן – זכות אבות

חצר המשכן הקיפה את אהל מועד ואת המזבח והיתה עשויה מעמודים וקלעים. ת"י מבאר את המשמעות של הקפת אהל מועד ע"י החצר:

(שמות מ, ח) וַתִּשְׂוֶי ית דַּרְתָּא חֲזוֹר חֲזוֹר, מְטוֹל זְכוּת אֲבֹתָת עֲלֵמָא
דְּמַחְזְרִין חֲזוֹר חֲזוֹר לְעֵמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל.
[ועשית את החצר סביב סביב. משום זכויות אבות העולם, שמסובבים
סביב סביב לעם בית ישראל].

מת"י עולה שזכויות אבות העולם סובבים את עם ישראל בכל מקום שהם הולכים, כמו חצר המשכן הסובבת את אהל מועד לשומרו.

יש לעיין מה נוסף בחצר המשכן יתר על מה שהתבטא במסך הפתח, שאף הוא כאמור מסמל את זכות האבות. (ואולי התווסף שהזכויות מקיפות מכל הכיוונים).

מסך שער החצר – זכות האמהות – שער הגהינם

בשערי החצר היה מסך ברוחב עשרים אמות ששימש כשער הכניסה למחנה השכינה. בת"י מבאר את משמעות מסך זה:

(שמות מ, ח) וַתִּתֵּן יְת פָּרְסָא דְתַרְע דְּרִתָּא, מְטוּל זְכוּת אִמְהַת עֲלֵמָא,
דְּפָרִיס בְּתַרְע גִּיהֶנָם, מִן בְּגִלְל דְּלֵא יַעֲלוּן תַּמָּן נַפְשַׁת דְּדִדְקֵי עֲמָא
דִּישְׂרָאֵל:

[ונתת את מסך שער החצר, בגלל זכויות אמהות העולם, הפרוסות בשער
גהינם, בשביל שלא יכנסו שם נפשות קטני ישראל].

ת"י מבאר שמסך זה העומד בפתח המשכן, מלמד על פתח אחר והוא פתח הגהינם, שאף שם
עומדות 'זכויות אמהות העולם' ודואגות שלא יכנסו לגהינם נפשות ילדי בני ישראל.

מבואר בת"י חידוש גדול, (שלא נמצא במדרשים) שזכויות האמהות הם אלו שמונעות מדרדקי
בני ישראל להיכנס לגהינם. ובמדרש (ב"ר מח, ח) נאמר זאת על אברהם אבינו שאינו מניח
לקטנים שמתו עד שלא מלו להיכנס לגהינם.

יש להתבונן בעצם ההקבלה בין המסך לעמידת האמהות בפתח הגהינם. ובשלמא למדרש
הנ"ל מובן לכאורה כיצד מציל אברהם את הקטנים, היות ויש שייכות גדולה בין אברהם
למצוות מילה, ממילא בכוחו להציל את הקטנים שלא נימולו. אך בת"י לכאורה מדובר על
כל הקטנים ויש להתבונן בשייכות בין זכות האמהות הכללית לענין זה. ואכן יש גירסאות
בת"י שגרסו 'אבות העולם'. וצ"ע.

משמעות משיחת המשכן והמזבח והכיור

משיחת המשכן – מלכות בית יהודה – משיח בן דוד

משה רבנו נצטווה שלאחר הקמת המשכן ימשח את המשכן בשמן המשחה ויקדש אותו.
המשיחה היא לכאורה סוג של הכשרה והכנה לשימוש בפועל, וכשהיא נעשית בשמן המשחה
יש בכחה לקדש את הנמשח. על משמעות משיחת המשכן מלמדנו ת"י:

(שמות מ, ט) וַתִּסֹּב יְת מְשִׁחָא דְרִבּוּתָא וְתִרְבִּי יְת מְשִׁכְנָא וְיְת כָּל דְּבִיָּה

וְתִקְדַּשׁ יְתִיָּהּ, מְטוּל כְּלִיל דְּמַלְכוּתָא דְּבֵית יְהוּדָה וּמְלָכָא מְשִׁיחָא
דְּעֵתִיד לְמַפְרֵק יַת יִשְׂרָאֵל בְּסוּף יוֹמֵיא:

[ותיקח את שמן המשחה, ותמשח את המשכן ותקדש אותו, משום
כתר המלכות של בית יהודה, ומלך המשיח שעתיד לגאול את ישראל
באחרית הימים].

לכאן הדברים חתומים, מה השייכות בין משיחת המשכן למשיח בן דוד? ויתכן שהיות
והמשכן נבנה בחלקו של יהודה, ודרך מלכי בית דוד להימשח בשמן בעת שמתמנים למלוך,
הרי שכאן משחו את המשכן הנמצא בחלקו של יהודה בשמן משיחת המלכים, ופעולה זו
מסמלת את כתר המלכות של בית יהודה.

דבר נוסף מובא בת"י, שמשיחה זו מלמדת על מלך המשיח שעתיד לגאול את ישראל.
ואכן גם בפסוקים להלן הבין ת"י שמשיחת המשכן המזבח והכיור מלמדות על המשיחים
שבאחרית הימים. ויתכן שלמד זאת מהלשון 'וימשח' - שהיא מלשון משיח, שהרי משיח
נקרא על שם משיחת השמן וכמש"כ רש"י (מגילה יג.) "משיח - נמשך בשמן המשחה". ואף
כאן משיחת המשכן רומזת על המשיח. ואם הגענו עד כאן, הרי שמשיחת המשכן הנמצא
בחלקו של יהודה ודאי רומזת למשיח שהוא מזרעו של יהודה, והוא משיח בן דוד.

משיחת המזבח - כתר כהונה - אליהו הנביא

לאחר משיחת המשכן, משח משה את המזבח הנמצא מחוץ לאהל מועד ואת כל כלי המזבח.
ת"י מלמדנו על עומק משיחה זו:

(שמות מ, י) וְתַרְבִּי יַת מִדְּבָחָא דְּעֵלְתָא וְיַת כָּל מְנֻי וְתִקְדַּשׁ יַת מִדְּבָחָא
וְיִהְיֶה מִדְּבָחָא קוּדֵשׁ קוּדֵשׁ, מְטוּל כְּלִילָא דְּכַהוֹנָתָא דְּאֶהְרֹן וּבְנָוֵי
וְאֵלֵיהּ כְּהֵנָּא דְּבָא דְּעֵתִיד לְמִשְׁתַּלְחָא בְּסוּף גְּלוּזְתָּא:

[ותמשח את מזבח העולה ואת כל כליו, ותקדש את המזבח ויהיה המזבח
קודש קודשים. בגלל כתר הכהונה של אהרן ובניו, ואליהו הכהן הגדול
שעתיד להשתלח בסוף הגלות].

בדומה למלכי בית יהודה, גם הכהנים - אהרן ובניו נמשחו לעבודתם בשמן המשחה. ולכן משיחת המזבח וכלי העבודה שבהם עובדים הכהנים את עבודתם, מרמזת על כתר הכהונה של אהרן ובניו. וכאמור הלשון משיחה הרומזת על משיח המשוח, מלמדת אף כאן על אליהו מזרע אהרן הכהן, שת"י כבר הזכירו לעיל שהוא פנחס, וכאן הוסיף ת"י חידוש גדול, שפנחס הוא אליהו, היה כהן גדול. והוא שעתיד לבשר ולאחד את ישראל באחרית הימים לפני בוא הגאולה, ומשיחת כלי הכהונה מסמלת את אליהו. (עיי' בגליון פרשת פנחס בענין כהונתו של פנחס ומדוע נקרא כהנא רבא').

משיחת הכיור - יהושע ראש הסנהדרין - משיח בן אפרים

לאחר משיחה המזבח נצטווה משה למשוח את הכיור ואת כנו. ת"י מלמדנו על משמעות משיחה זו:

(שמות מ, יא) וְתַרְבִּי יֵת בְּיֹדָא וְיֵת בְּסִיסִיָּה וְתִקְדֵּשׁ יְתִיה, מְטוּל יְהוֹשֻׁעַ
מְשׁוּמְשָׁנָךְ דְּבֵא דְסִנְהֶדְרִין דְּעַמִּיָּה דְּעַל יְדוּי עֵתִידָא אֲדַעָא
דְּיִשְׂרָאֵל לְאִיתְפְּלָגָא וּמְשִׁיחָא בְּרֵ אֲפְרַיִם דְּנַפְיָךְ מִיְנִיָּה דְּעַל יְדוּי
עֵתִידִין בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמִנְצָחָא לְגוּג וְלְסִיעֵתִיה בְּסוּף יוֹמִיא:

[ותמשח את הכיור, ואת כנו ותקדש אותם. בגלל יהושע משמשך ראש הסנהדרין של עמו, שעל ידו עתידה ארץ ישראל להיחלק. ומשיח בן אפרים שיצא ממונו (מיהושע) שעל ידו עתידים בית ישראל לנצח את גוג וסייעתו בסוף הימים].

בת"י מתבאר שהכיור שאינו מכלי העבודה עצמה, אלא כלי המקדש ומכשיר את הכהנים לעבודתם, רומז ליהושע המעלה את בני ישראל לארץ ישראל. ולמשיח בן יוסף. והנה הדימיון למשיח בן יוסף הוא שכשם שהכיור אינו כלי העבודה עצמה אלא מכשיר ומקדש את הכהנים, כך גם משיח בן יוסף אינו תכלית הגאולה עצמה אשר תהיה בעת כינון מלכותו של משיח בן דוד מזרע יהודה. אלא תפקידו של משיח בן יוסף הוא להכשיר לקדש ולצרף את בני ישראל ולנצח את גוג בדרך לכינון מלכות בית יהודה.

אולם ההקשר ליהושע שעל ידו תחלק הארץ צריך ביאור.

יש שמבארים שיהושע נמשל בכיור היות והוא יצק מים על ידיו של משה בעת ששימש לפניו. אולם להבנה זו אין לזה שייכות למשיח בן יוסף.

ויתכן לומר שאף מה שיהושע הכניס את ישראל לארץ לא היתה הנהגתו כתכלית בפני עצמה, אלא כדי להביא את עם ישראל לארץ ישראל ושם לכונן את מלכות בית יהודה שהם זרע המלוכה. וזה מה שנרמז בכיור שהכיור אינו חלק מהעבודה אלא מכשיר ומקדש בדרך לעבודה.

ואולי מטעם זה הדגיש ת"י את העובדה שיהושע היה ראש הסנהדרין, לומר שיהושע לא היה במעמד של מלך, היות ואינו מזרע המלוכה - יהודה, ונבחר להביא את בני ישראל לארץ ישראל ושם להחזיר עטרה ליושנה.

וזהו שת"י מכניס כאן עובדה נוספת והיא שמשיח בן אפרים¹⁴ מזרעו של יהושע. כלומר שמאותה סיבה שיהושע נמשל לכיור מכיון שהוא מזרע יוסף ותפקידו היה להביא לתכלית שהיא מלכות בית יהודה בארץ ישראל. אף משיח בן יוסף היוצא מזרעו, מאותה סיבה יהיה תפקידו להביא לתכלית שהיא משיח בן דוד, ככיור המקדש ומטהר ומכשיר את הכהן לעבודה עצמה.

וַיִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֶל הָאָרֶץ • משמעות הלשון 'עדות'

(שימות מ, כ) וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֶל הָאָרֶץ וַיֵּשֶׁב אֶת הַכְּנָעִים עַל הָאָרֶץ וַיִּתֵּן אֶת הַכְּפֹרֶת עַל הָאָרֶץ מִלְמַעְלָה:

מה משמעות הלשון 'עדות'? ומה עם שברי הלוחות?

הרבה דרשות דרשו חז"ל על השם לוחות העדות. ואחת מהם היא שעצם קיומם הם עדות שמהקב"ה ניתנו לנו, כי היו קימים בנס. מהו הנס?

גם על כך יש מדרשים שונים אחד מהם (מגילה ב: שבת קד.) שאותיות ם ו ס שבהם, בנס היו

14. ת"י בכמה מקומות קורא למשיח בן יוסף - משיח בן אפרים, ויש לכך משמעות רבה ואכמ"ל.

עומדים - כי הכתב היה חרות על הלוחות ונראה משני עבריו מצד לצד. וא"כ החלק הפנימי שבתוך אותיות אלו היה עומד באוויר ללא כל אחיזה שהיא.

עוד דרשו חז"ל שמקום הארון בתוך קודש הקודשים היה בנס. (מגילה י: וב"ב צט:)

וְנָסִיב ית תְּרִין לוחי אֲבָנָא לוחי קִימָא דְאֲתִיְהִיבו ליה בְּחֹזֶרְב, וְהוּז קִימִין עַל אֶת בְּבֵית אֹלְפָנָא. הַנּוֹן לוחי סְהַדוּתָא וְתִבְרֵי לוחיָא בְּאֶרְזָנָא, וְשׁוּי ית אֲרִיחָא עַל אֶרְזָנָא. וְיֵהב ית פְּפוּדָתָא בְּהַדִּי בְּרֹזְבִיא דְנִפְקִין נְגִיד מִינָה עַל אֶרְזָנָא מְלַעִילָא:

[ויקח את שני לוחות האבן לוחות העדות שנתנו לו בסיני והיו עומדים על נס בבית התלמוד. הם לוחות העדות ושברי הלוחות בארון. ושם את הבדים על הארון ויתן את הכפורת בין הכרובים היוצאים משוך ממנה (מקשה אחת) על הארון מלמעלה].

ת"י מבאר ש"עדות" היא שהלוחות היו עומדים בנס באהלו של משה, וזהו שכ' 'והוּז קִימִין עַל אֶת' מלשון נס, שהלוחות עמדו שם בנס. (ת"י לא מפרט מהו הנס)¹⁵

אולם יש ממפרשי ת"י¹⁶ שהבינו 'על נס' כמו שנאמר בנחש הנחושת שעמד על 'נס' והכוונה לעמוד גדול, ואף כאן כוונת ת"י לומר שהלוחות עמדו על עמוד גדול באהלו של משה, ולפ"ז לא ניתן לומר שת"י תרגם 'עדות' - שהלוחות עמדו בנס.

מה שכתב בענין שברי הלוחות המונחים בארון. דבר זה מוזכר בגמ' (ב"ב יד.). ונחלקו בזה רבי יהודה ורבי מאיר באיזה אופן.

15. כהבנה זו הבין בעל התו"ש בהערתו כאן עיי"ש.

16. ינחנו ואהבת יונתן.

וַיִּתֵּן שְׁמָה מַיִם לְרַחֲצָה • הנס שהתרחש עם מי הכיור

(שימות מ, ל) וַיִּשֶׂם אֶת הַכִּיּוֹר בֵּין אֶהֱל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שְׁמָה מַיִם לְרַחֲצָה:

איזה מים נתנו בכיור?

וַשׁוּי ית כִּיּוֹרָא עַל בְּסִיסִיָּה בֵּינֵי מִשְׁכַּן זְמַנָּא וּבֵינֵי מִדְּבָחָא וַיְהִי
תַּמָּן מִיּוֹן חַיִּין לְקִידּוּשׁ. וְלֹא פִּסְקִין וְלֹא סִדִּין כָּל יוֹמָא:
[וישם את הכיור על כנו בין אהל מועד ובין המזבח ויתן שמה מים חיים
לרחצה, ולא פסקו ולא הסדיחו כל הימים.]

מבואר בת"י ב' חידושים. א. שהמים שניתנו בכיור היו מים חיים - מי מעיין. ב. שהמים שנתן משה בתחילה, לא פסקו ולא הסריחו לעולם. כלומר שהמים לא התחלפו.

החידוש הראשון מובא בגמ' בזבחים (כב.): 'רבי ישמעאל אומר מי מעיין חיים, וחכמים אומרים שאר מימות הן, והלכה כחכמים'. ובת"י מבואר כשיטת רבי ישמעאל.

והחידוש השני יש בו ב' ענינים: א. בספר דרש והעיון הקשה אם היה כזה נס מדוע לא נמנה נס זה עם הניסים שנעשו במקדש? (אבות פ"ה מ"ד). ותירץ שביומא מבואר שהיו עוד ניסים והניסים הקבועים לא נמנו. וצ"ע.

ב. בגמ' בזבחים (כג.) מבואר שמי הכיור נפסלים בלינה, וא"כ היה צריך להיות שהמים יתחלפו כל יום. ובת"י נראה שלא הוחלפו מעולם?

אכן בפשטות סברת"י שאין המים נפסלים בלינה. (יתכן שמכיון שהמים מים חיים לא שייך בהם פסול לינה, והגמ' הנ"ל אתיא רק לשיטת רבנן שמי הכיור היו משאר מימות. ואדרבה כדי שלא יפסלו מי הכיור בלינה עשו מוכני לכיור לשקעו בבור דדינו כמקוה בעזרה ועל ידי זה נידון כמחובר ואין נפסל בלינה.)

אמנם יש שלמדו בדעתו שאין כוונתו כפשוטו שלא הוחלפו המים מעולם, אלא הכוונה שלא רוקנו לגמרי את הכיור ותמיד נשאר שם מעט מים מהמים הראשונים. וכמו שהיה עם אש המערכה שאמרו בגמ' בזבחים (סא.) שאש שירדה מהשמים בימי משה לא נסתלקה אלא

בימי שלמה, ומ"מ בכל יום נתנו עצים חדשים להביא מן ההדיוט. (עיין יומא כא) ומעט המים שנותרו בכיור אף שנפסלו בלינה, התבטלו ברוב. (וישל"ע אם יש כאן ביטול איסור לכתחילה, אשר לדעת הראב"ד הוא איסור דאורייתא).

פרשת החודש

ראשון הוא לכם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה • אופן חישוב התקופות
לפי מנין החודשים

(שמות יב, ב) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם ראש חֹדְשֵׁים ראשון הוא לָכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה:

במה מתבטאת מצוה זו למנות את ניסן כחודש ראשון?

רש"י מפרש (עפ"י המכילתא) שבמצוה זו נצטווה משה על אופן קביעת ראשי חדשים. (שהראהו ה' למשה לבנה בחידושה ואמר לו כשהירח מתחדש יהיה לך ראש חודש.) ופירוש נוסף (לפי פשוטו) שחודש ניסן יהיה קרוי 'החודש הראשון' לסדר החודשים, ואייר שני וסיון שלישי, וכו'. ולכאור' הנפ"מ המתיילדת מכך, היא מועדי ישראל המופיעים בתורה באופן של מספרי החודשים, מתי הם חלים.

אולם בת"י מבאר שבמצוה זו טמון אף יתרה מזאת:

יְדָחֵא הַדִּין לְכוּן לְמַקְבְּעֵיהּ דִּישׁ יְדָחֵיִיא, וּמְנִיָּה תְשָׂרוּן לְמַמְנֵי חֲגֵיא

וּזְמַנֵּיָא וְתַקּוּפְתָא, קְדָמָאי הוּא לְכוּן לְמַנְיָן יְרַחֵי שְׁתָּא:

[החודש הזה לכם לקבעו ראש חודשים, וממנו תתחילו למנות חגים ומועדים ותקופות. ראשון הוא לכם למספר חודשי השנה].

מבואר בדבריו שמלבד שחודש זה הוא הראשון במנין חודשי השנה, וממנו מונים חגים ומועדים כנזכר ברש"י. נכלל במצוה זו אף למנות את מנין התקופות - עונות השנה, מחודש ניסן ואילך.

והנה בגמ' (ר"ה יב.) מבואר שדבר זה תלוי במחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע, שנחלקו (ר"ה י:): מתי נברא העולם, לר"א בתשרי, ולר"י בניסן, וחשבון התקופה החל מזמן בריאת החמה והלבנה וממילא תלוי הוא בשאלה מתי נברא העולם.

ובהמשך הדברים הגמ' אומרת שחכמי ישראל מונים את מנין שנות הדורות מחודש תשרי כרבי אליעזר, ואת חשבון התקופה מניסן כרבי יהושע. ואילו חכמי אומות העולם מונים אף את מנין שנות הדורות מניסן.

וברש"י מבאר שמה שחכמי ישראל מונים את שנות העולם מתשרי, אינו משום שסוברים שהעולם נברא בתשרי, אלא אף שסוברים שהעולם נברא בניסן כר"י, מ"מ מונין מתשרי משום שהוא ר"ה למנין השנים. אך מבואר שם שאת חשבון התקופה מונים מניסן משום שאז נברא העולם והשמש החלה לזרוח בתחילת ליל רביעי בניסן, ולכן כל מחזור התקופות נמנה מניסן ויש לכך הרבה השלכות (עיין שם ברש"י).

ת"י למד בפסוק שנצטוונו לחשב את התקופה מניסן, וכרבי יהושע, וכפי שאמרו בגמ' שכך מונים חכמי ישראל. אולם בגמ' לא הוכיחו זאת ממצוה זו. והחידוש העלה מת"י הוא **שעל דבר זה נצטוונו בתורה.**

דברי ת"י אלו עולים בקנה אחד עם שיטתו (להלן שמות יב, מב) שהעולם נברא בחודש ניסן¹⁷, וכרבי יהושע. אולם בת"י בפרשת נח (בראשית ז, יא), ישנה לכאורה סתירה, ושם מבואר שסבור שהעולם נברא בתשרי כרבי אליעזר. וראה מה שהרחבנו בזה בגליון פרשת נח¹⁸.

17. אמנם ת"י סבור שהעולם נברא בליל שימורים, ואילו לרבי יהושע העולם נברא בא' ניסן, ויש מזה נפק"מ לחשבון התקופה האם השמש החלה לזרוח ביום ד' ניסן או ביום י"ח ניסן.

18. דנהה מבואר בגמ' (ר"ה יא:): שאחד הנפק"מ ממחלוקת ר"א ור"י היא מתי התרחש המבול, האם ב"ז במרחשוון או ב"ז באייר. דבפסוק (בראשית ז, יא) נאמר שהמבול היה 'בחודש השני בשבעה עשר יום לחודש'. ופירש רש"י (שם) שלדעת

כדברי ת"י שנצטוונו על חשבון התקופה מניסן מבואר אף במדרש הביאור כאן:

ראשון הוא לכם - מניסן מונין חשבון התקופות והמזלות.

**וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מֹשֶׁה • כִּמָּה אֲנָשִׁים צָרִיכִים לְכָל
הַפָּחוֹת לְהִימָנוֹת עַל קָרְבֵּן פֶּסַח?**

**(שמות יב, ד) וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מֹשֶׁה וְלָקַח הוּא וּשְׂכֵנֹו
הַקָּרֵב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסֵת נֶפֶשׁ אִישׁ לְפִי אֲכָלוּ תִּכְסּוּ עַל הַשֶּׁה:**

מהו השיעור של 'ואם ימעט הבית'?

במשנה בפסחים (צא.) נחלקו רבי יהודה ורבי יוסי האם יש שיעור הנצרך להימנות על השה, לרבי יהודה אין שוחטין את הפסח על היחיד, ורבי יוסי מתיר. ומבואר שם בבריתא שלדעת רבי יוסי יחיד שיכול לאכול לבדו את כל השה שוחטין עליו, ואילו עשרה שאינם יכולין לאכול אין שוחטין עליו. והיינו שהדין אינו מצריך מנין מסוים של אנשים, אלא שמנין המנויים עליו, יהיה מעותד לאכול את כל השה מבלי להותיר ממנו.

בת"י נראה שסבור שיש צורך במנין מסוים:

**וְאִין זְעִידִין אִינְשֵׁי בֵּיתָא מִמְּנִין עֲשָׂדָא בְּמִיסַת לְמִיכּוּל אִימְדָא,
וְיִסָּב הוּא וְשִׁיבְבִיָּה וְדִקְרִיב לְבֵיתָהּ בְּסָכוּם נֶפֶשׁתָּא, גְּבַר לְפּוּם
מִיִּסָּב מִיכְלִיָּה תִּיכְסּוּן יַת אִימְדָא:**

ר"א כי בתשרי נברא העולם, א"כ 'בחודש השני' הוא מרחשוון, ואילו רבי יהושע הסבור כי בניסן נברא העולם, ממילא אייר הוא החודש השני. ובת"י שם כתב: "בחודש השני הוא חודש מרחשוון, שעד עכשיו לא היו מונים החודשים אלא מתשרי, שהוא ראש השנה להשלמת העולם" כלומר שמבאר מדוע החודש ה' הוא מרחשוון מכיון שקודם שנצטוו למנות מניסן היו מונים מתשרי שהוא ראש השנה להשלמת העולם הרי שסבור שבתשרי נברא העולם וצ"ע.

[ואם מועטים אנשי הבית ממנין עשרה כמנין לאכול שה, ויקח הוא ושכנו הקרוב לביתו במספר נפשות, איש לפי ישיבת אכילתו תשחטו את השה].

נראה בדבריו שיש צורך בעשרה מנויים על כל קרבן, ואף אם יהיה יחיד שיוכל לאכל השה לבדו לא יועיל.

אכן שיעור זה של עשרה מוזכר כבר בגמ' בפסחים (סד:): והתבאר שם שכך היה המציאות המקובלת להימנות עשרה על כל קרבן: "אין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה בני אדם". אמנם בגמ' (שם) מבואר שאין זה לעיכובא, ואילו ת"י הכניס זאת בדברי הפסוק 'ואם ימעט הבית מהיות משה' - שימעט מעשרה, ומשמע שהוא לעיכובא¹⁹.

בתוס' השלם (אות ז) דייק כדברי התרגום יונתן מריבוי היו"ד במילה 'ימעט', שהיה צריך להיאמר: 'ואם מעט הבית משה', הוספת היו"ד באה ללמדנו שצריך עשרה מנויים על כל שה ושה.

וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת • מדוע פסח מצרים הוצרך לביקור של ד' ימים?

(שמות יב, ז) וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשִׁחַטְוּ אֹתוֹ כָּל קְהַל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם:

לשם מה היה צריך קרבן הפסח למשמרת ארבעה ימים? האם לבדוק שאין בו מום? הלא בקרבנות אחרים לא מצאנו שצריכים ביקור ממום ארבעה ימים?

ובפרט שדין זה שהפסח צריך ביקור של ד' ימים נהג רק בפסח מצרים ולא בפסח דורות,

19. יש שרצו ליישב שהיות ובגמ' מתבאר שיעור הרגילות שעשרה אוכלים שה, נקט ת"י אופן הרגיל שפחותים מעשרה לא יוכלו לאכלו.

ומהו הטעם שהוצרכו בני" במצרים לבקר את הפסח במשך ארבעה ימים?

ברש"י מביא את דברי רבי מתיא בן חרש שהובאו במכילתא שביקש ה' להוציא את בני ישראל ממצרים והיו צריכים לכך איזה זכות ונאמר בפסוק 'זאת ערום ועריה' שהיו ערומים מן המצוות ולא נמצא להם כל זכות, לפיכך הביא להם ה' את מצוות פסח ומצוות מילה שיתעסקו בהם. ולכן הוצרכו לבקר את הפסח כדי שיתעסקו במצוות ותעמוד להם זכות זו להיגאל.

בת"י מבואר טעם אחר:

ויהי לבון קטיר ונטיר עד ארביסד יומא לירחא הדין, דתנודעון
דליתיבון מסתפין ממצדאי דחמיין יתיה. ויבסון יתיה כהילכתא
בל קהל בנישטא דישדאל ביני שמשטא:

[ויהיה לכם קשור ושמור עד ארבעה עשר יום לחדש הזה. שתדעו
שיאינכם ידאים מהמצדים אשר דואים אותו, וישחטו אותו כהלכתו כל
קהל עדת בני ישראל בין השמשות].

הרי לנו שטעם הדבר הוא כדי ליטוע בקרב בני ישראל עצמם חוסן וביטחון בשמירת המצוות. לחזק בקרבם את האמונה בה' ושאל להם לירא מהמצרים. דבר זה בא לידי ביטוי בקשירת אלוקי המצרים לכרעי המטה במשך ד' ימים אל מול עיניהם של המצרים שהיו נכנסים ויוצאים כדי לחזק בקרב בני ישראל את האמונה והבטחון בה'.

וזה גם ענין זריקת הדם על המשקוף והמזוזות מבחוי (כדלהלן לשיטת ת"י), כדי שיעשו זאת בני" לעיני המצרים ולא יפחדו מהם.

מקור לכך מצאנו בחז"ל:

והיה לכם למשמרת - ומפני מה הקדים לקיחתו של פסח לשחיטתו
ד' ימים, לפי שהיו ישראל שטופים בע"ז במצרים, וע"ז שקולה
כנגד כל המצוות וכו', אמר להם משכו ידיכם והדבקו במצוות²⁰.

20. ולהאמור הדבקות במצוות לא נעשתה בכדי להוסיף זכויות כפירוש רש"י, אלא כדי להשריש בעם ישראל שאל להם

אמרו לו ישראל למושה רבנו, הן נזבח את תועבת מצרים לעינינו
ולא יסקלונו? אמר להם מן הנס שהוא עושה לכם במשיכתו אתם
יודעים מה בשחיטתו (מכילתא יב,ו)

**וְלָקַחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׂתֵי הַמְּזֻזֹת וְעַל
הַמִּשְׁקוֹף • הַדָּם עַל הַמִּשְׁקוֹף הוּא אוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל? לְמִצְרַיִם? אוֹ
לְמִשְׁחִית?**

**(שמות יב, ז) וְלָקַחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׂתֵי הַמְּזֻזֹת וְעַל הַמִּשְׁקוֹף
עַל הַפֶּתַח אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בְּהַס:**

נתינת הדמים על המשקוף היתה כלפי פנים או כלפי חוץ?

שאלה עקרונית זו נשאלת בחז"ל (מכילתא מובא להלן) ויש עליה תשובות לכל צד התלויות
בטעם נתינת הדם, יש מ"ד שהדם ניתן מבפנים כי דורש "והיה הדם לכם לאות" (פסוק יג)
- **לכם לאות** ולא לאחרים לאות, כלומר שהאות נועדה לחזק פנימה את יושבי הבית ולכך
עשו סימן לכך שעשו את המצוה, ולא בשביל שיראו אחרים. ויש מ"ד שהדם ניתן מבחוץ
מפני פרסום הנס, ולהראות שאין מפחדים מהמצרים²¹. טעם נוסף לנתינת הדם מבחוץ, כתב
האב"ע כדי שיהיה סימן למשחית שיראנו ולא יכנס. והסימן הוא שהדם מרוח בצורת האות
ח והוא אות חיים (חזקוני)²².

רש"י (בפסוק יג) הביא את דעת ר' ישמעאל שהדם ניתן רק מבפנים. ואילו ת"י סבור שהדם
ניתן מבחוץ:

לירא מהמצרים. אך אין לכך הוכחה מחלק זה של המכילתא אלא מן החלק הבא.

21. ראה באב"ע שהתקשה, אם נתינת הדם היתה כדי שיראו המצרים, מדוע הדם ניתן על פתח הבית ולא על פתח החצר
מבחוץ?.

22. ועיין בזוה"ק שמרחו את הדם בצורת שם הוי"ה, ועיין במהרי"ל דיסקין שביאר הכיצד שאירו בני"ש שם שמים במצרים
ויצאו משם.

וַיִּסְבּוּ מִן דָּמָא וַיִּתְּנוּן עַל תְּרִין סִיפֵיִיא, וְעִלּוּי מְסֻקּוּפָא עֲלָא
מְלַבָּד, עַל בְּתִינָא דִּיִּכְלוּן יִתִּיָּה וְדִדְמֻכּוּן בְּהוּן:

[ויקחו מן הדם ויתנו על שני המזוזות ועל המשקוף העליון מבחוץ, על
הבתים אשר יאכלו אותו ושישנו בהם].

ת"י בחר לתרגם כשיטת ר' יצחק שהובאה במכילתא: (וכ"ה גם בת"י לפסוק כב. ובניגוד לרש"י)

ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף - מבפנים אתה אומר, מבפנים
או אינו אלא מבחוץ ת"ל "וראיתי את הדם" הנראה לי ולא הנראה
לאחרים דברי ר' ישמעאל. ר' נתן אומר מבפנים, אתה אומר מבפנים
או אינו אלא מבחוץ, ת"ל והיה הדם לכם לאות ולא לאחרים לאות,
ר' יצחק אומר לעולם מבחוץ כדי שיהיו המצרים רואים ומיעיהן
מתחתיכם. (מכילתא יב, ז)

וּמִצּוֹת עַל מְרֻרִים יֹאכְלֶהוּ ♦ מדוע נאמר מרורים בלשון רבים?

(שמות יב, ח) וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּשֶׂר בְּלִילָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל
מְרֻרִים יֹאכְלֶהוּ:

מדוע נאמר 'מרורים' בלשון רבים, הלא בשונה ממצה במרור המצוה היא לאכול
מרור אחד?

בגמ' (פסחים לט.) למדים מכך שישנם כמה סוגי מרור ולא רק סוג אחד. מנין הסוגים נלמד
ממצה שכשם שמצה נעשית מחמשה מינים של דגן, כך המרור יש חמשה ירקות שיוצאים
בהם ידי חובת מרור, והם מוזכרים במשנה.

בת"י ישנו דבר מעניין:

וַיִּבְלֹזוּ יַת בִּישָׁדָא בְּלִילָא הַדִּין דְּחַמְיִסְדָּא בְּנִיסָן עַד פְּלִגּוּתִיהָ
דְּלִילָא טָוִי נֹדַר וּפְטִיר עַל תְּמַכָּא וְעוֹלְשִׁין יִבְלֹזְנִיהָ:

[ויאכלו את הבשר בלילה הזה בחמשה עשר בניסן עד חצות הלילה, צלי
אש ומצה על תמכא ועולשין יאכלוהו].

ת"י מתרגם מרורים - תמכא ועולשין, כלומר שמזכיר רק שני מינים מתוך החמשה המוזכרים במשנה. וצ"ב מדוע בחר לתרגם רק שני מינים? ולא אחד מהם או כולם? ובפרט שבמקום הנוסף שבו מוזכר מרור בתורה - בפסח שני, תרגם יונתן מרור סתם ולא ביאר מהו?.

ונראה שת"י דייק את לשון הרבים שנאמרה בפסוק להשמיענו שישנם רק שני מינים שיוצאים בהם יד"ח, ואלו הם המינים שמנה אותם.

וסברא זו מצאנו בהו"א של הגמ' בפסחים (לט): "א"ל רבה בר רב חנין לאביי אימא מרור חד, מרורים כתיב. ואימא מרורים תרי, דומיא דמצה מה מצה מינין הרבה אף מרור מינין הרבה".

הרי שהיה לגמ' הו"א שמלשון הרבים 'מרורים' מדוייק שישנם רק שני סוגי מרור ויתכן שת"י סבור כהו"א זו ולא סבר את ההקש למצה²³.

23. ת"י לכאו' חולק בנקודה נוספת, דהנה סדר המרורים המוזכרים במשנה הוא כמינין חשיבותם, והחשוב שבהם הוא החזרת ולאחריה התמכא, חרחבינא עולשין ומרור. ונמצא שלהו"א של הגמ' שמרורין תרי היינו ב' הראשונים, ודלא כת"י שבחר את תמכא ועולשין.

וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בַּחֲפֹזוֹן ♦ מדוע הפסח נאכל בצורה זו?

(שימות יב, יא) וְכָכָה תֹאכְלוּ אֹתוֹ מִתְנִיֶכֶם חֲגָדִים נִעְלִיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמִקְלֵכֶם בִּידְכֶם וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בַּחֲפֹזוֹן פֶּסַח הוּא לִּי:

מהו חיפזון זה? מה שיעורו ומה הטעם שנצטוונו לאכול את הפסח בצורה זו?

בגמ' (ברכות ט.) נחלקו לזכר איזה חיפזון הפסח נאכל בחיפזון, האם זכר לחיפזון של מצרים - שדחקו בבני ישראל לצאת תיכף בלילה²⁴, או זכר לחיפזון של ישראל שלא שמעו בקול המצרים עד בוקר, ובבוקר נחפזו לצאת ממצרים עד שלא הספיק בצקם להחמיץ ונאפה בדרך מחום השמש. ונפקא מינה לדינא בין שיטות אלו עד מתי יש לסיים את אכילת קרבן פסח, למ"ד חיפזון של מצרים צריכים לסיים את קרבן הפסח לפני חצות הלילה, כמו שנחפזו מצרים להוציא את בני ישראל מתוכם. ואילו למ"ד חיפזון של ישראל אפשר לאכול את קרבן הפסח עד עלות השחר כמו שאז - רק ביום נחפזו בני ישראל לצאת.

בת"י נראה שיטה חדשה:

וּבְדָא הִילְכְתָא תִּיבְלוֹן יְתִיָּה בְּזִמְנָא דָּא וְלֹא לְדַרְיָא, חֲדַצִּיכוֹן יְהוֹן מְזֻרְזִין מְסַנִּיכוֹן בְּרִיגְלִיכוֹן וְחוּטְרִיכוֹן בִּידִיכוֹן, וְתִיבְלוֹן יְתִיָּה בְּבְהִילוֹ דְשִׁכִּינַת מְאֲדִי עֲלֵמָא, מְטוּל דְחִיּוּסָא מִן קָדָם יִי לְכוֹן הוּא:

[ובזאת ההלכה תאכלו אותו בזמן הזה ולא לדורות מתניכם יהיו חגורים, נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם, ואכלתם אותו בחיפזון של שכנית רבון העולם, משום שרחמים מאת ה' לכם הוא]

מבואר שיש לאכול את קרבן הפסח בחיפזון של השכינה, ויש לידע איזה חיפזון היה לשכינה במצרים? והאם יש נפקא מינה לדינא משיטה זו.

והנה בכלי יקר כאן כותב:

24. וכמובא בת"י שמות יב, לא, לג. תאור בכייתו של פרעה שיצאו ישראל ממצרים, וסירוב משה לצאת בלילה כגנבים.

*”דבר אחר לפי שמפני הצלת ישראל יצא ה' ממקומו אל ארץ טמאה,
והיתה השכינה ממהרת לצאת, על כן הוצרכו גם ישראל לילך בחפזה
אחרי ה'“.*

למדנו מדבריו שחיפזון השכינה הוא מה שבליל שימורים בחצות הלילה בזמן מכת בכורות, נחפזה השכינה לצאת מארץ הטומאה והגילולים, ולפ”ז נמצא שאף לדעת ת”י יש לאכול את קרבן הפסח עד חצות, כי כך נחפזה השכינה.

וכך מפורש בת”י: (פסוק ח) **”וַיִּכְלוּן יְת בִישָׁרָא בְּלִילְיָא הַדִּין דְּחַמִּיסַר בְּנִיסַן עַד פְּלַגְוִתִּיהַ דְּלִילְיָא”** - ויאכלו את הבשר בלילה הזה של חמשה עשר בניסן, **עד חצות הלילה**.

כדברי ת”י מבואר אף במכילתא:

ואכלתם אותו בחפזון - זה חפזון שכינה, (מס' דפסחא ז).

וְהִפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם • מי בפועל הכה את

בכורי מצרים ה' או מלאך משחית?

(שמות יב, יב) וְעִבְדִּתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה וְהִפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעֹשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ:

מיהו הנוגף את מצרים ה' או מלאך משחית? מפסוק זה²⁵, משמע שה' יעבור בכבודו ובעצמו ויכה את הבכורות. מאידך להלן (יב, כג) **”וְלֹא יִתֵּן הַמִּשְׁחִית לְבֹא אֶל בְּתִיכֶם לְנֹגֵף”** משמע ששישנו משחית הנוגף במצרים?

עוד צ”ב דבגוף הפסוק להלן ישנם ב' משמעויות סותרות: **”וְעִבֵר יְיָ לְנֹגֵף אֶת מִצְרַיִם וְרָאָה**

25. כך גם משמע לעיל (שמות יא, ד) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה פֹּה אָמַר יְיָ כַּחצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם:

אֶת הַדָּם עַל הַמִּשְׁקוּף וְעַל שְׂתֵי הַמְּזוּזוֹת וַפֶּסַח יִי עַל הַפֶּתַח וְלֹא יִתֵּן הַמִּשְׁחִית לְבֹא אֶל בְּתֵיכֶם לְנִגְףִי: בתחילת הפסוק משמע שה' בכבודו ובעצמו עובר לנגוף את מצרים ובסוף הפסוק משמע שישנו משחית הנוגף?

בדעת זקנים הקשה כע"ז מהנאמר בהגדה של פסח: "ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך", משמע שה' נגף את מצרים בעצמו. וא"כ מיהו המשחית האמור בפסוק? ותירץ שהנאמר בהגה 'אני ולא מלאך' פירושו שלא יילך המלאך לבדו, אלא אני בכבודי וגם המלאך. וכן כתב החזקוני כאן: "היינו שלא ישלח מלאך במקומו אלא הוא בעצמו בכבודו ירד למצרים ועמו מלאכי משחית להשחיתם.

וכך גם מבואר בת"י שהקב"ה לא ירד לבדו אלא עם מלאכי החבלה:

**וְאֶתְגַּלִּי בְּאַרְעֵא דְּמִצְרַיִם בְּשִׁכְנֵינָת יְקָדִי בְּלִילֵיא הַדִּין וְעַמִּי תִשְׁעִין
אֶלְפִין דְּבִזוּן מְלֹאכִין מִחֲבֵלִין, וְאֶקְטוּל כָּל בּוֹכְרֵא בְּאַרְעֵא דְּמִצְרַיִם,
מֵאַנְשָׂא וְעַד בְּעִידָא...**

[ואתגלה בארץ מצרים בשכינת כבודי בלילה הזה, ועמי תשעים אלפי
רבבות מלאכי חבלה, ואהרוג כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה...]

מדבריהם עולה שהקב"ה לא ירד לבדו אלא עם תשעים רבוא מלאכי חבלה וכמש"כ הדעת זקנים והחזקוני שזהו 'אני ולא מלאך', שכאן הקב"ה הלך עם המלאך המשחית ולא כרגילות שהמשחית הולך לבדו. (וכ"ה במקצת נוסחאות של הגש"פ של בני ספרד)

אכן לא נתבאר מה עשה הקב"ה, ומה עשה המלאך, - מי בפועל השחית?

ביאור נפלא מתבאר באור החיים (לעיל יא, ד-ה) שה' עבר במצרים בכבודו ובעצמו משום שאין המלאך יכול להבחין הבחנה גדולה מיהו הנוצר מטיפה ראשונה של אדם שיקרא גם כן בכור, הגם שהוא שני או שלישי לבטן²⁶. אך מכיון שהקב"ה פועל בידיו רק את פעולת הטוב ופעולת הרע יתן למשרתיו, לכן את פעולת ההשחית לא עשה ה' בעצמו אלא על ידי שליח, וה' הודיע למשחית מיהו הבכור אשר ישחיתנו²⁷.

26. ראה שם טעם נוסף לירידת ה' בעצמו - לחיבת הבנים שיוציאם הוא בכבודו ובעצמו ממצרים. ובחזקוני טעם נוסף שהיאל ופרעה אינו שומע בקול משה - השליח, ירד ה' - המשלח בעצמו.

27. ודייק מהנאמר (שמות יא, ד) "כֹּה אָמַר יְיָ פְּחַצְתָּ הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם. וּמֵת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" ולא נאמר

וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אַעֲשֶׂה שְׁפָטִים • איזה שפטים נעשו באלהי מצרים?

(שמות יב, יב) וְעַבְדְּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלֵילָה הַזֶּה וְהִפִּיתִי כָּל
בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אַעֲשֶׂה
שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ:

איזה שפטים נעשו באלהי מצרים? לא מצאנו בתורה שום פירוט על כך!

בת"י מתבאר הדבר:

וְאֶתְגַּלִּי בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּשִׁכְנֵת יְקָדִי בְּלֵילֵיא הַדִּין וְעַמִּי תִשְׁעִין
אֶלְפִין דְּכוּזִין מְלֹאכִין מַחְבְּלִין, וְאֶקְטוּל כָּל בּוֹכְרָא בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם,
מֵאֲנָשָׂא וְעַד בְּעִידָא, וּבְכָל טַעוּזֹת מִצְרָאֵי אַעֲבִיד אַרְבַּע דִּינִין,
טַעוּזֹת מִתְּכָא מִתְּרַבְּכִין, טַעוּזֹת אֲבָנָא מִתְּגַדְּעִין, טַעוּזֹת פְּחָדָא
מִתְּעַבְּדִין בְּקִיקִין, טַעוּזֹת אַעָא מִתְּעַבְּדִין קָטָם, דִּינְדַּעוֹן מִצְרָאֵי
אֲרוֹם אֲנָא יְיָ:

[ואתגלה בארץ מצרים בשכינת כבודי בלילה הזה, ועמי תשעים אלפי
רבבות מלאכי חבלה, ואהרוג כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה,
ובכל אלהי מצרים אעשה ארבעה דינים: אלהי מתכת – נמסין. אלהי
אבן – נשברים. אלהי חרס נעשים ביקועים. ואלהי עץ – נעשים אפר.
שידעו מצרים כי אני ה'].

ת"י מבאר בפירוט מה נעשה לאלהי מצרים, ארבעה דינים – כל חומר לסוגו התכלה ואבד,
עד שלא נותרו אלילי חומר במצרים לאחר מכת בכורות.

מקור לת"י מצינו במכילתא שמקצתה הובאה ברש"י:

ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים - שפטים משונים זה מזה, של
 אבן היתה נמסה, ושל עץ היתה נרקבת, ושל מתכת נעשת חרדה...
 וי"א של אבן נרקבת, ושל עץ נמסת... (מכילתא יב, יב)

בעל צפון העבודה זרה היחידה שלא נעשו בה שפטים, מדוע?

אלא שהיה עבודה זרה אחת שלא לקתה, ושמה היה 'בעל צפון', וכך נראה ממה שביום השלישי ליציאתם ממצרים, לאחר שהחלו לצעוד לכיון ארץ ישראל בדרך הארוכה, (מהסיבה שתוארה לעיל "שהקב"ה חישב את הקץ" עיי"ש) ציווה ה' את משה לחזור בחזרה לכיון מצרים ולחנות לפני אליל זה שנקרא 'בעל צפון': "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּשֻׁבוּ וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת בֵּין מִגְדֹל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי פֶעַל צָפֹן נִכְחוּ תַחֲנוּנוּ עַל הַיָּם" הרי שאליל זה נותר קיים גם לאחר השפטים שנעשו באלהי מצרים בזמן מכת בכורות.

תרגום יונתן על פסוק זה מבאר כיצד היה נראה אליל זה? ומדוע הוא היחידי שנותר קיים?

וכך כותב תרגום יונתן: "בעל צפון נברא בידי שמים והיה שני סלעים גבוהים מרובעים כעין בני אדם זכר ונקבה והיה כמין עיניים פתוחות להם, והוא היחידי שנשאר קיים מכל אלהי מצרים כדי שיטעו המצריים ויחשבו שמכיון שבעל צפון הוא האליל המובחר ביותר, לכן לא לקה כשאר האלילים, ומכח זה יבואו לרדוף אחר בני ישראל ויפגשו אותם חונים שם לפני בעל צפון". (ת"י שמות יד, ב)

וכך אכן קרה כפי שמתואר בתורה שכאשר שמע פרעה באמצעות שרי המלחמה ששלח עם בני ישראל, שבני ישראל חזרו לאחוריהם לכיוון מצרים וחנו לפני בעל צפון הסיק מכך פרעה שבעל צפון - 'שופט המדבר' סגר עליהם את האפשרות לצאת מהמדבר, וכך אמר: "וְאָמַר פְּרַעֲהַ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבִכִים הֵם בְּאַרְץ סֹגֵר עֲלֵיהֶם הַמְדַבֵּר".

תרגום יונתן מפרש פסוק זה שפרעה אמר לדתן ואבירם שהם 'בני ישראל' שנותרו במצרים, (והצטרפו לבני ישראל רק לאחר מכן כשנבקע הים): "מיטרפים הם עם בני ישראל בארץ, סגר עליהם האליל צפון שופט המדבר".

וכך נאמר במכילתא: "ופרעה הקריב - כיון שראה פרעה שישראל חונים על הים, אמר בעל צפון הסכים על גזרתי, אני חשבתי לאבדם במים ובעל צפון הסכים על גזרתי לאבדם במים,

התחיל מזבח ומקטר ומנסך ומשתחוה לע"ז שלו, לכך נאמר ופרעה הקריב - לזבח ולקטר. (מכילתא)

טעות זה גרמה להיפוך לבבו של פרעה והחל לרדוף אחר בני ישראל והשיג אותם חונים לפני בעל צפון.

בת"י בפרשתנו מבואר שכבר בעת שעמדו משה ואהרן לפני פרעה אמר להם כי רואה הוא שבעל צפון יעמוד כנגדם, וכך מתרגם את מאמר פרעה (שמות י') "ראו כי רעה נגד פניכם". "כי למוקש רע הוא לכם מקום חנייתכם, רע הוא לכם למול פניכם, בדרככם שתהלכו, עד זמן שתגיעו לבית מקום חנייתכם". ובלקח טוב והשכל טוב פירשוהו שפרעה דיבר על בעל צפון העומד נגד פניהם של ישראל ואינו מניחם.

וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֵת עַל הַבְּתִים • איזה דם לקחו בני ישראל ונתנו על המשקוף?

(שימות יב, יג) וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֵת עַל הַבְּתִים אֲשֶׁר אַתֶּם שֹׂם וְדֹאֵי־תִי אֶת הַדָּם וּפְסַחְתִּי עֲלֵיכֶם וְלֹא יְהִי בְכֶם נֶגֶף לְמִשְׁחִית בְּהַכְּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:

איזה דם נצטוו בני ישראל לקחת, דם קרבן הפסח, או דם מילה, או על שניהם?

במפרשים נראה בפשיטות שמדובר על דם פסח אותו נתנו על המשקוף לסימן.

אולם בת"י מבואר פירוש חדש:

וַיְהִי דָם נִכְסֵת פְּסָחָא וְגִזְרַת מְהוּלְתָא מְעַרְב לְכוּן לְמַעַבְד מִנִּיה אֶת עַל בְּתִיָּא דְאַתְוֹן שְׂדִין תַּמָּן, וְאַחֲמִי ית זְכוּת דְּמָא וְאַיְחֻזִּס עֲלִיכוּן וְלֹא יִשְׁלוּט בְּכוּן מְלֶאךָ מוֹתָא דְאַתִּיהָב לִיה רְשׁוּתָא לְמַחְבְּלָא

בְּמִקְטָלֵי בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:

[ויהיה דם זבח הפסח והמילה מעורב לכם לעשות ממנו אות על הבתים
אשר אתם חונים שם, ואראה את זכות הדם ואחוס עליכם ולא ישלוח
בכם מלאך המות שניתן לו רשות לחבל, בהכתי בארץ מצרים]

ומבואר שבני ישראל עירבו את דם המילה עם דם הפסח, ואז מרחו אותו לסימן על פתחי
הבתים, שהרי בני ישראל מלו את עצמם באותו הלילה כדי שלא יהיו ערלים ויוכלו לאכול
את קרבן הפסח כמובא במדרש (שמו"ר יט, ו).

וכך מובא בפרקי דרבי אליעזר:

וביום שיצאו ישראל ממצרים נמולו כל העם מקטון ועד גדול,
שנאמר 'כי מולים היו'. והיו ישראל לוקחין דם ברית מילה ונותנין על
משקוף בתיהם, דם ברית מילה ודם פסח. (פדר"א כט)

